

Handleiding en scoringsformulieren

nieuwe toetsen *Toetspakket Beginnende geletterdheid*
december 2012

Letterkennistoets
Analysetoets
Synthesetoets 1
Synthesetoets 2

Cor Aarnoutse
Wim Verhagen

CPS Uitgeverij
December 2012
www.cps.nl/toetspakket

Toetspakket Beginnende Geletterdheid 2012

Auteurs: Cor Aarnoutse en Wim Verhagen

CPS, Amersfoort, december 2012

www.cps.nl

Inhoud

1. Inleiding
2. Korte beschrijving van de negen toetsen
3. Wijzigingen en afnamemomenten in schema
4. TIP: Zó voegt u de nieuwe materialen in

Hierna volgen de vernieuwde toetsmaterialen, met de bestaande hoofdstuknummering

1. Inleiding

Het toetspakket Beginnende Geletterdheid is bestemd voor groep 1, 2 en 3. Het pakket van 2012 bestaat uit de volgende toetsen:

- Rijmtoets,
- Woordenschattoets 1,
- Woordenschattoets 2,
- **Letterkennistoets**,
- **Analysetoets**,
- **Synthesetoets 1**,
- Benoemsnelheid Cijfers en Letters,
- **Synthesetoets 2**,
- Synthesetoets 3.

Van deze negen toetsen zijn de cursief en vet weergegeven toetsen nieuw. Deze toetsen vervangen de Letterkennistoets 1 en 2, de Analysetoets, de Synthesetoets 1 en de Synthesetoets 2 uit het pakket van 2008 en 2010.

In 2011 zijn de vier nieuwe toetsen ontwikkeld, in een vooronderzoek uitgeprobeerd en uitvoerig geanalyseerd. In 2012 zijn deze toetsen op een landelijke steekproef van 25 basisscholen genormeerd. Uit het vooronderzoek en het normeringsonderzoek blijkt dat de vier toetsen voldoen aan eisen wat betreft moeilijkheidsgraad, betrouwbaarheid, validiteit, kindvriendelijkheid en efficiëntie.

Er zijn twee belangrijke redenen geweest om vier nieuwe toetsen te ontwikkelen. In de eerste plaats waren de vier toetsen te gemakkelijk geworden. Doordat in groep 2 de laatste jaren steeds meer aandacht wordt besteed aan letterkennis en fonemisch bewustzijn, is het niveau van de kinderen op deze gebieden sterk gestegen. Een mooi voorbeeld is letterkennis: kenden de kinderen een aantal jaren geleden gemiddeld 6 letters in oktober van

groep 2, in 2012 kennen ze in oktober van groep 2 gemiddeld 18 letters. In de tweede plaats waren de Letterkennistoets 2, de Analysetoets en de Synthesetoets 2 te lang. Door het aantal items zo klein mogelijk te houden, kon de afnametijd van de vier toetsen gereduceerd worden tot ongeveer acht minuten per toets per kind.

2. Korte beschrijving van de negen toetsen

Rijmtoets

Deze toets gaat na in hoeverre kinderen in april van groep 1 in staat zijn om klankgroepen in woorden te onderscheiden. Bijvoorbeeld: de leerkracht laat drie plaatjes zien en zegt tegen het kind: "Hier zie je kip, bed, wip. Welk woord rijmt op kip?"

Woordenschattoets 1

Deze toets meet in hoeverre kinderen in april van groep 1 over de nodige kennis van woorden of begrippen beschikken. Bijvoorbeeld: de leerkracht tegen het kind: "Zeg 'ja', 'nee' of 'dat weet ik niet': Woont een mol in de grond?"

Woordenschattoets 2

Ook deze toets gaat na in hoeverre kinderen in oktober en april van groep 2 over de nodige kennis van woorden of begrippen beschikken. Bijvoorbeeld: de leerkracht zegt tegen het kind: "In de zomer is het vaak warm. Maar als het buiten koud is en er sneeuw ligt, dan is het geen zomer. Dan is het" (winter).

Letterkennistoets

De Letterkennistoets meet hoeveel letters en lettercombinaties de kinderen in oktober van groep 2 al kennen. De kinderen krijgen de opdracht om uit een reeks van telkens vijf letters of vier lettercombinaties (bijvoorbeeld /oe/) die letter of lettercombinatie te omcirkelen die de leerkracht (fonetisch) uitspreekt. Bijvoorbeeld: De leerkracht zegt tegen het kind: "Zet een rondje om de letter /t/ (/tu/)", waarbij de letters f, g, t, p en r worden aangeboden.

Analysetoets

De Analysetoets meet in hoeverre kinderen in oktober en april van groep 2 in staat zijn om de begin-, midden- en eindklank in woorden te herkennen. Bijvoorbeeld: de leerkracht zegt tegen het kind: "bal / kat. Welk woord begint met /b/?". De toets in april wordt alleen bij die kinderen afgenomen die in oktober zwak presteren.

Synthesetoets 1

De Synthesetoets 1 meet in hoeverre kinderen in oktober en april van groep 2 in staat zijn om drie of vier afzonderlijk aangeboden klanken tot een woord samen te voegen (synthetiseren) en uit te spreken. Bijvoorbeeld: de leerkracht zegt tegen het kind: "Ik zeg: /b/ - /e/ - /t/. Welk woord heb ik gezegd?" De toets in april wordt alleen bij die kinderen afgenomen die in oktober zwak presteren.

Benoemsnelheid Cijfers en Letters

Deze toets meet hoe snel kinderen in april van groep 2 en in oktober van groep 3 een aantal voor hen bekende cijfers en letters kunnen benoemen. De cijfers 1, 2, 3, 4 en 5 worden in het deel Benoemsnelheid Cijfers willekeurig en in kolommen van tien cijfers aangeboden. De letters 's', 'o', 'm', 'p' en 'k' worden in het deel Benoemsnelheid Letters eveneens willekeurig aangeboden in vier kolommen van tien letters. Deze toets voorspelt in hoge mate welke kinderen moeite krijgen met het leren lezen in groep 3.

Synthesetoets 2

De Synthesetoets 2 meet in hoeverre kinderen in april van groep 2 in staat zijn om een begin- of eindklank van een woord weg te laten en een nieuw woord te vormen. Bijvoorbeeld: de leerkracht zegt tegen het kind: “boom, /b/.... oom. /b/ doet niet meer mee. Wat hoor je zonder /b/: /b/.... oom ... ?”

Synthesetoets 3

Deze toets meet in hoeverre kinderen in oktober van groep 3 in staat zijn om afzonderlijk aangeboden klanken tot hele woorden samen te voegen. Er worden klanken aangeboden van woorden die uit een-, twee- en drielettergrepen bestaan. Bijvoorbeeld: de leerkracht zegt een woord in de volgende ‘stukjes’: /oo/ - /l/ - /ie/ - /f/ - /a/ - /n/ - /t/. Het kind voegt de betreffende fonemen samen en reageert met het woord ‘olifant’.

3. Wijzigingen en afnamemomenten in schema

In het schema op de volgende pagina geven we aan welke toetsen zijn gewijzigd en welke wijzigingen hebben plaatsgevonden. Bovendien worden de maanden vermeld waarin de toetsen moeten worden afgenomen.

De vaste afnamemomenten zijn met ingang van 2013 oktober en april. Voor deze twee vaste afnamemaanden is om een hele praktische reden gekozen; scholen vinden het gemakkelijk te onthouden dat oktober en april de toetsmaanden zijn.

4. TIP: Zó voegt u de nieuwe materialen in

Om verwarring te voorkomen bij u en eventueel ook bij collega's die ook met het toetspakket werken, is ons advies om als volgt te werk te gaan:

- Maak één boekje van alle pagina's waaruit deze download bestaat, bijvoorbeeld met behulp van een snelhechter.
- LET OP: de afnamebladen van de Letterkennistoets kunt u beter buiten dit boekje houden en in een apart mapje bewaren, omdat de bladen dan het eenvoudigst te kopiëren zijn.
- Geef in de originele handleiding aan welke toetsen vervangen zijn door de vernieuwde toetsen. Dit kunt u bijvoorbeeld doen door met een dikke stift een kruis op de eerste pagina van het hoofdstuk te zetten en te verwijzen naar het mapje met de nieuwe toetsen.
- Gooi de toetsboekjes die niet meer gebruikt worden weg. Dit betreft: Analysetoets en Synthesetoets 1.

Toets	Is de toets gewijzigd?	Wat is er gewijzigd?	Afname april groep 1	Afname oktober groep 2	Afname april groep 2	Afname oktober groep 3
Rijmtoets	Nee		x			
Woordenschattoets 1	Nee		x			
Woordenschattoets 2	Nee			x	x	
Letterkennistoets 1	Ja	<ul style="list-style-type: none"> - De Letterkennistoets 1 en 2 zijn vervangen door de nieuwe Letterkennistoets. - De afname vindt voortaan in oktober van groep 2 plaats. In april van groep 2 kan de toets nog een keer bij zwakke leerlingen worden afgenomen. Deze toets is voor april niet genormeerd, maar geeft wel een goed beeld van de vooruitgang. - Er zijn nieuwe afnamenbladen ontwikkeld voor de Letterkennistoets. Het toetsboekje wordt voor de Letterkennistoets 1 en 2 niet meer gebruikt. - De nieuwe Letterkennistoets bevat in totaal 27 items. 		x		
Analysetoets	Ja	<ul style="list-style-type: none"> - De afname vindt voortaan in oktober en april van groep 2 plaats. - Het toetsboekje wordt niet meer gebruikt. - De nieuwe Analysetoets bevat in totaal 20 items, verdeeld over 4 delen. 		x	x	
Synthesetoets 1	Ja	<ul style="list-style-type: none"> - De afname vindt voortaan in oktober en april van groep 2 plaats. - Het toetsboekje wordt niet meer gebruikt. - De nieuwe Synthesetoets 1 bevat in totaal 21 items. 		x	x	
Benoemsnelheid Cijfers en letters	Nee				x	x
Letterkennistoets 2	Ja	Zie de informatie bij 'Letterkennistoets 1'.				
Synthesetoets 2	Ja	<ul style="list-style-type: none"> - De afname vindt voortaan in april van groep 2 plaats. - De nieuwe Synthesetoets 2 bevat in totaal 20 items. 			x	
Synthesetoets 3	Nee					x

6 Letterkennistoets

oktober groep 2

Auteurs: Cor Aarnoutse en Wim Verhagen

6.1 Aard van de toets

De Letterkennistoets meet in hoeverre kinderen van groep 2 letters kennen, of anders gezegd, in hoeverre ze klanken aan letters kunnen koppelen. Letterkennis werd vroeger beschouwd als de beste voorspeller van woordherkenning in groep 3. Later is uit onderzoek gebleken dat fonologisch bewustzijn en benoemsnelheid sterk samenhangen met woordherkenning (of goede voorspellers zijn voor woordherkenning) in groep 3 en dat de invloed van letterkennis op woordherkenning niet zo groot is. Dit betekent niet dat letterkennis niet belangrijk is. Voor de ontwikkeling van het fonologisch bewustzijn is letterkennis zelfs van groot belang. Kinderen die in groep 2 een aantal letters leren, worden zich steeds meer bewust van het feit dat letters naar klanken verwijzen en dat woorden uit klanken bestaan die met een aantal letters worden aangeduid. Dat geldt in eerste instantie voor de begin- en eindklank van een woord en voor de eerste en laatste letter van dat woord. Deze klanken en letters begrenzen het begin en het eind van woorden en hangen samen met het bewustzijn dat taal uit woorden bestaat. Bij het leren lezen speelt letterkennis uiteraard een belangrijke rol. Bij de elementaire leeshandeling leren kinderen immers om klanken aan letters te koppelen, deze klanken één voor één uit te spreken en ze samen te voegen tot een woord. Het is bekend dat kinderen in groep 3 vaak veel moeite hebben met het nauwkeurig en snel verklanken van letters en het samenvoegen of synthetiseren van klanken tot woorden.

De Letterkennistoets bestaat uit 27 opdrachten of items. Bij elk item krijgen de kinderen de opdracht om uit een rij van vijf letters of uit een rij van vier lettercombinaties die letter of lettercombinatie te omcirkelen die de leerkracht fonetisch uitspreekt. (Zo wordt de 'b' en de 't' fonetisch uitgesproken als /bu/ en /tu/ en niet alfabetisch zoals /bee/ en /tee/.) De toets meet in hoeverre de kinderen in staat zijn om de volgende klanken aan de juiste letters of lettercombinaties te koppelen: /o/, /s/, /p/, /r/, /i/, /k/, /t/, /m/, /e/, /v/, /l/, /a/, /w/, /b/, /g/, /h/, /d/, /f/, /j/, /u/ /aa/, /ee/, /oo/, /oe/, /uu/, /ui/ en /au/. In deze toets beperken we ons dus niet tot de klanken die met één letter worden weergegeven, maar komen er ook klanken voor die met twee letters (lettertekens) worden weergegeven zoals 'oo' en 'oe'. De letters zijn geselecteerd uit een verzameling van letters en lettercombinaties die kinderen aan het begin of eind van groep 2 voor een deel kennen. De letters 'z' en 'n' worden als oefenitems gebruikt, terwijl de letters 'c', 'q', 'x' en 'y' buiten beschouwing worden gelaten.

De Letterkennistoets bestaat uit deze handleiding, drie afnamebladen (dubbelzijdig) en een scoringsformulier. De toets wordt in oktober van groep 2 afgenomen. In april van groep 2 kan dezelfde toets nog een keer worden afgenomen bij die kinderen die in oktober een lage score behaalden. De toets kan individueel of in groepjes van vijf kinderen worden afgenomen. De toets duurt ongeveer acht minuten.

6.2 Aanwijzingen voor de afname

Hieronder staan enkele algemene en een aantal specifieke aanwijzingen voor de toetsafname. De specifieke aanwijzingen hebben betrekking op de voorbereiding en afname van de toets.

6.2.1 Algemene aanwijzingen

- Bestudeer deze handleiding en aanwijzingen voor de afname van de toets. Lees de afnamebladen met de letters van tevoren zorgvuldig door. Bekijk ook het scoringsformulier.
- Kopieer voor elke leerling die u gaat toetsen een exemplaar van de drie afnamebladen (dubbelzijdig) en het scoringsformulier.
- Neem de toets individueel of in een groepje van vijf kinderen af in een lokaal dat niet gehorig is en goed verlicht.
- Neem de toets bij voorkeur 's morgens af, want dan is de concentratie van de kinderen het grootst.

- De afnametijd bedraagt in totaal ongeveer **acht minuten**. Geef een kind dat zich niet lang kan concentreren de gelegenheid om de toets in twee delen te maken (item 1 tot en met 9 en item 10 tot en met 27), met een ruime pauze tussen de twee delen.
- Aan de afname van de toets gaat een instructie van twee minuten vooraf. Volg die instructie nauwkeurig (zie de Specifieke aanwijzingen). Zorg ervoor dat het kind (het groepje) u begrijpt. Herhaal uw uitleg zo nodig in iets andere woorden.
- Na de instructie voert het kind (het groepje) de opdrachten zelfstandig uit. U helpt dan niet meer en laat niet merken of een letter of lettercombinatie goed of fout is. U mag de instructie wel herhalen als dat nodig is.
- Zorg dat bij het begin van de toetsafname de volgende zaken gereedliggen:
 - deze handleiding,
 - een scoringsformulier (kopie) voor elk kind,
 - drie afnamebladen (dubbelzijdig) voor elk kind,
 - een afdekblaadje voor elk kind,
 - een balpen of potlood voor elk kind,
 - een balpen of potlood voor uzelf.
- Zorg dat het kind (het groepje) zich op zijn gemak voelt. Het heeft geen zin om de toets af te nemen bij kinderen die te gespannen zijn.
- Uit het normeringsonderzoek is gebleken dat enkele kinderen moeite met deze toets hebben. Als u merkt dat dit bij een kind het geval is, kunt u de toetsafname beter stoppen. Vermeld dat wel op het scoringsformulier.

6.2.2 Specifieke aanwijzingen

In deze paragraaf leest u hoe u een kind (een groepje) op de toets voorbereidt en de oefenvoorbeelden met hem of haar of met het groepje doorneemt. Bovendien leest u hoe u de toets het beste kunt afnemen. Paragraaf 6.2.2 hebt u tijdens de instructie en afname voor u liggen.

Instructie

- Het kind gaat links van u zitten zodat u met uw rechterhand kunt schrijven. Als u linkshandig bent, gaat het kind rechts van u zitten. Bij een groepsafname zitten de kinderen in een kring voor u. Ze zitten ver genoeg van elkaar.
- Noteer de voor- en achternaam van elk kind en de afnamedatum op het eerste afnameblad. Vul dezelfde gegevens ook in op het scoringsformulier.
- Gebruik het scoringsformulier tijdens de afname. Zet een plusteken (+) als het kind de juiste letter of lettercombinatie omcirkelt en een minteken (-) als het kind een verkeerde letter of lettercombinatie omcirkelt of geen letter of lettercombinatie kiest. Eventueel schrijft u ook enkele observaties op. Het zal duidelijk zijn dat u het scoringsformulier bij een groepsafname pas na de afname (tijdens het nakijken) kunt gebruiken.
- Stel met een kort praatje het kind (het groepje) op zijn gemak.
- Vertel het kind (het groepje) dat u een spel met letters gaat doen. Zeg vervolgens: "Ik wil graag weten hoeveel letters jij (jullie) al kent (kennen). Als je een letter niet kent, is dat helemaal niet erg. In groep 3 leer je ze allemaal. Ik laat je zo een aantal letters zien."
- Oefenvoorbeeld 1
Zeg tegen het kind (het groepje): "Hier zie je een blad met letters. We gaan zo meteen letters zoeken. Leg je afdekblaadje maar eens onder het eerste hok. In dat hok staat de letter 'zzzzzz' van zee. Zoek jij nou eens de letter /z/ (/zu/). Ga maar met je vinger het rijtje langs. Welke letter lijkt op /z/? Pak je potlood (of balpen) en zet er maar een rondje omheen. Als je het fout gedaan hebt, zet je een streep door de foute letter en zet je het rondje om /z/." U controleert en helpt mee met corrigeren totdat het kind (het groepje) het goed heeft. U wijst vervolgens op de /z/ midden in het hok.

• Oefenvoorbeeld 2

Zeg tegen het kind (het groepje): “Zo, dat heb je goed gedaan. We gaan nu een andere letter zoeken. Leg het afdekblaadje maar onder het tweede hok. We gaan nu op zoek naar de letter ‘nnn’ van neus. Zoek nu eens de letter /n/ (/nnn/). Ga maar met je vinger of ogen het rijtje langs. Als je de /n/ gevonden hebt, pak je het potlood (of balpen) en zet je er een rondje omheen. Als je het fout gedaan hebt, zet je een streep door de foute letter en zet je het rondje om /n/.” U controleert en helpt mee met corrigeren totdat het kind (het groepje) het goed heeft. U wijst vervolgens op de /n/ in het hok.

• Er zijn kinderen die de letter a niet in de vorm kennen zoals in de toets wordt aangeboden. Teken op een blaadje de beide vormen a en α en zeg dat die letters hetzelfde zijn. (NB: De letter a is gekozen, omdat die in *Veilig leren lezen*, de meest gebruikte methode voor aanvankelijk lezen, wordt gebruikt).

• Gebruik bij een individuele afname het scoringsformulier tijdens de afname. Bij een groepsafname gebruikt u het scoringsformulier na de afname (bij het nakijken). Zet een plusteken (+) als een kind een item goed beantwoordt en een minteken (-) als het kind een item niet of niet goed beantwoordt.

• Tijdens de toetsafname moet u niet meer helpen of corrigeren. Laat niet merken of een antwoord goed of fout is.

Afname

Zeg tegen het kind (het groepje): “Nu wil ik wel eens weten of jij (jullie) nog meer van die letters kent (kennen). Als je de letter niet weet, dan zet je een rondje om de letter die je het beste vindt.”

1. “Leg het afdekblaadje onder het volgende hok. Bij dat hok zie je een 1 (één) staan. (Controleer of elk kind het derde hok voor zich heeft.) Pak nu je potlood en zet een rondje om de letter /o/ (van ‘pot’). Ga maar met je vinger of ogen langs alle letters tot je hem gevonden hebt.”
U herhaalt dit zo nodig. Geef verder geen hulp en laat niet merken of de letter goed of fout is.
2. “Leg nu het blaadje onder het volgende hok, het hok met nummer 2 (twee). (Controleer even.) Zet een rondje om de letter /s/ (/sss/).”
3. “Leg nu het blaadje onder het volgende hok, het hok met nummer 3. (Controleer even.) Zet een rondje om de letter /p/ (/pu/).” “Ga nu naar de andere kant van het blaadje. We gaan bovenaan verder.”
4. “Leg het blaadje onder het hok bovenaan, het hok met nummer 4. (Controleer even.) Zet een rondje om de letter /r/ (/rrr/).”
5. “Leg nu het blaadje onder het volgende hok, het hok met nummer 5. (Controleer even.) Zet een rondje om de letter /i/ (van ‘ik’).”
6. “Leg nu het blaadje onder het volgende hok, het hok met nummer 6. (Controleer even.) Zet een rondje om de letter /k/ (/ku/).”
7. “Leg nu het blaadje onder het volgende hok, het hok met nummer 7. (Controleer even.) Zet een rondje om de letter /t/ (/tu/).”
8. “Leg nu het blaadje onder het volgende hok, het hok met nummer 8. (Controleer even.) Zet een rondje om de letter /m/ (/mmm/).”
9. “Leg nu het blaadje onder het volgende hok, het hok met nummer 9. (Controleer even.) Zet een rondje om de letter /e/ (van ‘pet’).” “Ga nu naar het volgende blaadje. We gaan bovenaan verder.”
10. “Leg nu het blaadje onder het volgende hok, het hok met nummer 10. (Controleer even.) Zet een rondje om de letter /v/ (/vvv/).”
11. “Leg nu het blaadje onder het hok bovenaan, het hok met twee enen (11). (Controleer even.) Zet een rondje om de letter /l/ (/lll/).”
12. “Leg nu het blaadje onder het volgende hok, het hok met één en twee (12). (Controleer even.) Zet een rondje om de letter /a/ (van ‘kat’).”

13. "Leg nu het blaadje onder het volgende hok, het hok met een één en drie (13). (Controleer even.) Zet een rondje om de letter /w/ (/wu/)."
14. "Leg nu het blaadje onder het volgende hok, het hok met een één en een vier (14). (Controleer even.) Zet een rondje om de letter /b/ (/bu/)."
15. "Leg nu het blaadje onder het volgende hok, het hok met een één en vijf (15). (Controleer even.) Zet een rondje om de letter /g/ (/ggg/)."
16. "Leg nu het blaadje onder het volgende hok, het hok met een één en zes (16). (Controleer even.) Zet een rondje om de letter /h/ (/hu/)." "Ga nu naar de andere kant van het blaadje. We gaan bovenaan verder."
17. "Leg nu het blaadje onder het volgende hok, het hok met een één en zeven (17). (Controleer even.) Zet een rondje om de letter /d/ (/du/)."
18. "Leg nu het blaadje onder het hok bovenaan, het hok met een één en acht (18). (Controleer even.) Zet een rondje om de letter /f/ (/fff/)."
19. "Leg nu het blaadje onder het volgende hok, het hok met een één en negen (19). (Controleer even.) Zet een rondje om de letter /j/ (/ju/)."
20. "Leg nu het blaadje onder het volgende hok, het hok met een twee en nul (20). (Controleer even.) Zet een rondje om de letter /u/ (van 'put')."

Zeg nu tegen het kind (het groepje): "Nu wil ik wel eens weten of jij (jullie) ook al twee letters kent (kennen), die bij elkaar horen. Als je die letters nog niet kent, is dat niet erg. Dan zet je een rondje om de letters die jij (jullie) het beste vindt (vinden)."

21. "Leg nu het blaadje onder het volgende hok, het hok met een twee en één (21). (Controleer even.) Zet een rondje om /aa/ (van 'maan')."
22. "Leg nu het blaadje onder het volgende hok, het hok met twee tweeën (22). (Controleer even.) Zet een rondje om /ee/ (van 'zeep')."
23. "Leg nu het blaadje onder het volgende hok, het hok met een twee en drie (23). Zet een rondje om /oo/ (van 'boom')." "Ga nu naar het volgende blaadje. We gaan bovenaan verder."
24. "Leg nu het blaadje onder het hok bovenaan, het hok met een twee en vier (24). (Controleer even.) Zet een rondje om /oe/ (van 'boek')."
25. "Leg nu het blaadje onder het volgende hok, het hok met een twee en vijf (25). (Controleer even.) Zet een rondje om /uu/ (van 'vuur')."
26. "Leg nu het blaadje onder het volgende hok, het hok met een twee en zes (26). (Controleer even.) Zet een rondje om /ui/ (van 'huis')."
27. "Leg nu het blaadje onder het volgende hok, het hok met een twee en zeven (27). (Controleer even.) Zet een rondje om /au/ (van 'pauw')."

6.3 Bepalen van de uitslag

De uitslag of score van een kind is het aantal letters of lettercombinaties dat het goed heeft omcirkeld. Overgeslagen letters of lettercombinaties worden fout gerekend. Het aantal plussen op het scoringsformulier vormt de uitslag. Een kind dat bijvoorbeeld 9 letters of lettercombinaties fout heeft en 1 letter heeft overgeslagen, krijgt een score van $27-9-1=17$. Op het scoringsformulier noteert u de uitslag en het bereikte niveau.

Hieronder staan de goede antwoorden op de Letterkennistoets.

1. /o/	6. /k/	11. /l/	16. /h/	21. /aa/	26. /ui/
2. /s/	7. /t/	12. /a/	17. /d/	22. /ee/	27. /au/
3. /p/	8. /m/	13. /w/	18. /f/	23. /oo/	
4. /r/	9. /e/	14. /b/	19. /j/	24. /oe/	
5. /i/	10. /v/	15. /g/	20. /u/	25. /uu/	

6.4 Vaststellen van het niveau

Zoals eerder vermeld wordt de Letterkennistoets in oktober bij alle kinderen van groep 2 afgenomen. Uit het normeringsonderzoek blijkt dat in oktober 565 kinderen een gemiddelde score van 18.0 behaalden (met een standaarddeviatie van 6.1). Dit betekent dat de kinderen dan gemiddeld achttien letters kennen en dat de toets niet te gemakkelijk en niet te moeilijk is. De letters 'z' en 'n' die in de oefenvoorbeelden worden gebruikt, kennen de meeste kinderen goed. Verder komt uit dit onderzoek naar voren dat de toets op het betreffende meetmoment zeer betrouwbaar is (een Cronbach's alfa-coëfficiënt van .90). Dit betekent dat de items van de toets in sterke mate hetzelfde meten en dat men op de uitslag kan vertrouwen.

Wat betreft het vaststellen van het niveau van de kinderen kunt u uit drie verschillende schalen en tabellen kiezen. De eerste schaal is de oude Cito-schaal die de uitslagen van de kinderen in vijf niveaus verdeelt: A, B, C, D en E. Niveau A, B en C bevatten de scores van de kinderen die respectievelijk goed (25 procent), ruim voldoende (25 procent) en matig (25 procent) presteren. Niveau D (15 procent) en E (10 procent) bevatten de scores van de kinderen die zwak tot zeer zwak scoren. De tweede schaal is de nieuwe Cito-schaal die de uitslagen van de kinderen in vijf niveaus van elk 20 procent verdeelt, namelijk I, II, III, IV en V. De betreffende niveaus kunnen worden aangeduid als respectievelijk goed, ruim voldoende, voldoende, matig en zwak. De derde schaal is de zevenpuntschaal met zeven niveaus. Niveau 1, 2 en 3 bevatten de scores van de kinderen die respectievelijk zeer zwak (11 procent), zwak (12 procent) en matig (17 procent) op de toets scoren. Niveau 4 (20 procent) bevat de scores van de kinderen die een gemiddelde prestatie leveren (voldoende). Niveau 5, 6 en 7 bevatten de scores van de kinderen die respectievelijk ruim voldoende (17 procent), goed (12 procent) en zeer goed (11 procent) presteren.

De drie schalen hebben elk hun sterke en zwakke kanten. Het voordeel van de oude Cito-schaal is de eenvoud van de indeling en de bekendheid in het onderwijs via het leerlingvolgsysteem. Een nadeel is dat deze schaal wel onderscheid maakt tussen de kinderen die zwak scoren (niveau D en E), maar niet tussen de leerlingen die een goede prestatie leveren (niveau A). Een ander zwak punt is dat de verdeling in 25 procent nogal grof is. De nieuwe Cito-schaal heeft opnieuw als voordeel de eenvoud van de indeling, terwijl het percentage voor elk niveau hetzelfde blijft. Een ander voordeel is dat niveau III het gemiddelde aanwijst. Een nadeel is dat het hoogste (I) en het laagste niveau (V) niet verder worden uitgesplitst. Zo wil een interne begeleider of remedial teacher graag weten welke kinderen heel zwak of heel goed presteren. De zevenpuntschaal komt aan die wens tegemoet door de scores van de zwakke kinderen verder uit te splitsen in niveau 1 (11 procent) en niveau 2 (12 procent). Hetzelfde gebeurt voor de kinderen die een goede prestatie leveren (niveau 6 en 7 met respectievelijk 12 procent en 11 procent van de kinderen). Een ander voordeel van de zevenpuntschaal is dat niveau 4 (20 procent) het gemiddelde aanwijst. We presenteren voor elke schaal een normtabel met daarin de niveaus, de scores in aantal goed en de grootte van de groep. U kunt dan in overleg met uw collega's en interne begeleider die schaal en tabel kiezen die uw voorkeur heeft.

Nadat u de uitslag van de kinderen van uw groep hebt bepaald, neemt u de normtabel van uw keuze voor u. We geven twee voorbeelden. Het eerste voorbeeld heeft betrekking op Tabel 6.1 met de oude Cito-schaal. U ziet drie kolommen met het niveau, de score in aantal goed en de grootte van de groep in vijf rijen verdeeld. Eén van uw kinderen heeft in oktober een uitslag of score van 12 behaald. U zoekt nu in Tabel 6.1 de score 12 op. Uit deze tabel blijkt dat deze score correspondeert met niveau D op de oude Cito-schaal. U weet nu dat dit kind een prestatie heeft geleverd waar ten minste 10 procent van de kinderen uit de normgroep (de kinderen die de toets eerder hebben gemaakt) onder blijft, terwijl minstens 75 procent van de jaargroepgenoten deze prestatie overtreft. Niveau D geeft dus een zwakke prestatie aan, een prestatie die erop wijst dat het betreffende kind extra hulp in letterkennis nodig heeft. Het tweede voorbeeld heeft betrekking op Tabel 6.3 met de

zevenpuntsschaal. Eén van uw kinderen heeft in oktober een score van 18 behaald. Uit deze tabel blijkt dat deze score correspondeert met niveau 4 op de zevenpuntsschaal. U weet nu dat dit kind een prestatie heeft geleverd waar ten minste 40 procent van de kinderen uit de normgroep onder blijft, terwijl minstens 40 procent van de jaargroepgenoten deze prestatie overtreft. Niveau 4 geeft dus een gemiddelde prestatie aan, een prestatie die gemiddeld door de kinderen van de normgroep werd geleverd.

Het is heel verstandig om voor letterkennis niet alleen het niveau van de individuele kinderen vast te stellen, maar ook het niveau van de groep als geheel. U kunt dan het beste nog een kolom aan de tabel van uw keuze toevoegen met als titel 'Aantal leerlingen en percentage'. Bij elk niveau noteert u het aantal leerlingen evenals het percentage. Als u Tabel 6.2 voor de individuele kinderen hebt gebruikt en het aantal en percentage van de kinderen bij elk niveau hebt ingevuld, dan kunt u de percentages van de normgroep (derde kolom) vergelijken met de percentages van uw eigen groep (vierde kolom). Als bijvoorbeeld blijkt dat 30 procent van de kinderen van uw groep in niveau IV terecht komt en 30 procent in niveau V, dan is er iets aan de hand met de ontwikkeling van de letterkennis van de kinderen en waarschijnlijk ook met het onderwijs in letterkennis aan deze kinderen. U moet dan meer aandacht en tijd besteden aan het onderwijs in letterkennis door vaker gebruik te maken van de letter- of ABC-muur. Waarschijnlijk moet u ook meer instructie, oefening en herhaling geven in het onderscheiden van de begin-, midden- en eindklanken van woorden in combinatie met letters. Uiteindelijk kunt u voor uzelf en in overleg met uw collega's en interne begeleider het beste bepalen hoe u het onderwijs in letterkennis kunt verbeteren. Er zijn momenteel verschillende (computer)programma's op de markt die u hierbij kunnen helpen. Voor meer informatie verwijzen we u naar paragraaf 6.5.

Bij toepassing van de normtabellen dient u rekening te houden met de grootte van de fout die u gemiddeld bij een meting met welke toets dan ook kunt verwachten (de standaardmeetfout). Als u deze standaardmeetfout meeneemt, voorkomt u dat u te veel betekenis hecht aan kleine verschillen tussen de scores van individuele kinderen. De standaardmeetfout van de Letterkennistoets bedraagt in oktober 1.9. Een voorbeeld: een kind uit uw groep behaalt in oktober een score van 17 op de Letterkennistoets. U houdt er rekening mee dat in deze score mogelijk een meetfout ligt besloten. Deze fout bedraagt 1.9. Uitgaande van deze fout kunt u een schatting maken van de echte score, dat wil zeggen van de score die het kind behaald zou hebben als de toets volledig betrouwbaar was. Met een kans van twee op drie kunt u aannemen dat de echte score van het kind zal liggen tussen 17-1.9 en 17+1.9, ofwel tussen 15 en 19 (afgerond). Bij toepassing van de nieuwe Cito-schaal in Tabel 6.2 betekent dit dat het mogelijk is dat de prestatie van het kind niet tot niveau III behoort, maar tot niveau IV.

Hieronder vindt u de normtabellen voor de Letterkennistoets volgens de drie besproken schalen. De normtabellen 6.1, 6.2 en 6.3 zijn gebaseerd op de toetsafname van 565 kinderen in oktober van groep 2.

Tabel 6.1 Normen Letterkennistoets voor oktober groep 2 volgens de oude Cito-schaal. N=565

Niveau	Score in aantal goed	Grootte van de groep
A	24-27	25%
B	20-23	25%
C	14-19	25%
D	11-13	15%
E	0-10	10%

Tabel 6.2 Normen Letterkennistoets voor oktober groep 2 volgens de nieuwe Cito-schaal. N=565

Niveau	Score in aantal goed	Grootte van de groep
I	25-27	20%
II	22-24	20%
III	17-21	20%
IV	13-16	20%
V	0-12	20%

Tabel 6.3 Normen Letterkennistoets voor **oktober groep 2** volgens de zevenpuntsschaal. N=565

Niveau	Score in aantal goed	Grootte van de groep
1	0-10	11%
2	11-13	12%
3	14-16	17%
4	17-21	20%
5	22-24	17%
6	25-26	12%
7	27	11%

Uit de tabellen 6.1, 6.2 en 6.3 blijkt dat veel kinderen in het begin van groep 2 al veel letters kennen. Ruim 50% van de kinderen kent dan al 20 of meer letters. Het zal duidelijk zijn dat dit aantal in de loop van groep 2 nog zal toenemen. Ondanks deze positieve resultaten zijn er ook kinderen die weinig letters kennen. Ongeveer 10% van de kinderen kent minder dan 10 letters.

6.5 Praktische betekenis

Met de Letterkennistoets kan de leerkracht van groep 2 in oktober vaststellen (signaleren) welke kinderen over de nodige kennis van letters beschikken en welke niet. De kinderen met te weinig letterkennis dienen in de volgende maanden van groep 2 extra aandacht en gerichte hulp in letterkennis te krijgen. Het is verstandig om in april van groep 2 deze toets nog een keer af te nemen bij die kinderen die in oktober een lage score behaalden. Opgemerkt moet worden dat de toets voor april niet genormeerd is. Er zijn dus geen normtabellen. Het scoringsformulier van oktober kan ook in april worden gebruikt.

De Letterkennistoets stelt de leerkracht van groep 2 dus in staat om na te gaan of de kinderen die in oktober zwak scoorden op deze toets in de daarop volgende maanden vooruit zijn gegaan in letterkennis. Door de Letterkennistoets nog een keer in april af te nemen kan de leerkracht vaststellen of zijn of haar inspanningen effect hebben gehad. Gaat een kind of een groep van kinderen bijvoorbeeld van niveau D (oude Cito-schaal) op de Letterkennistoets naar niveau B (oude Cito-schaal), dan is sprake van een duidelijke vooruitgang.

Er zijn veel manieren om letterkennis bij kinderen van groep 2 op een speelse wijze te ontwikkelen. Een belangrijk uitgangspunt hierbij is dat letters in onze cultuur heel normaal zijn en dat in de leeromgeving van de kinderen letters ook heel normaal worden gevonden. Dat betekent onder andere dat de leerkracht de namen van kinderen of een opdrachtje op het bord of een blaadje schrijft, dat hij of zij een verjaardagskaart of brief voor oma voorschrijft en objecten in de klas voorziet van een naam. Het betekent ook dat hij of zij belangrijke woorden uit een prentenboek of voorleesverhaal in klanken verdeelt en op het bord schrijft. Ook het zoeken van woorden die met dezelfde klank (of letter) beginnen of eindigen is een spel dat de kinderen bewustmaakt van de klanken én van de letters van woorden. Een belangrijk hulpmiddel in dit verband is de voornaam van kinderen, misschien wel de meest elementaire verwijzing van een geschreven woord. Door de naam van een kind op te schrijven die bijvoorbeeld met een /r/ begint (roos) en door vervolgens aan de kinderen te vragen of ze nog meer namen en woorden kennen die met een /r/ beginnen, worden ze zich bewust van de betekenis of functie van letters. Een veelgebruikt middel om letters spelenderwijs aan te leren is de letter- of ABC-muur. Deze wand met letters en illustraties kan vrijwel elke dag gebruikt worden om goed naar woorden en klanken te luisteren en naar woorden en letters te kijken en om op die manier klanken aan letters en letters aan klanken te koppelen. Uit ervaring en onderzoek is bekend dat kinderen met veel plezier met letters spelen en dat ze het geheim van het schrift heel graag willen ontdekken.

Raadpleeg voor meer informatie het boek *Werkmap Fonemisch bewustzijn. Aan de slag met klanken en letters in groep 1 en 2* (Förrer & Huijbregts, 2011). Zie verder het *Protocol Leesproblemen en Dyslexie voor groep 1 en 2* (Gijssel, Scheltinga, van Druenen & Verhoeven, 2010).

Naam:

Datum afname:

a d z v b

r m u h n

1

s t n o i

2

p s j e h

3

b a l p r

4

k n u f r

5

d i s g w

6

e v t k b

7

f g t p r

8

a b d v m

9

k l o e p

10

h v n r s

11

l u k j z

12

p d a o v

13

t w g h b

14

l p t b u

15

n d j a g

16

k l h v b

17

r d e n i

18

h p k t f

19

j b l p o

20

z u m n r

21

aa ei oo uu

22

oe ee au ei

23

ie oo uu ou

24

oe

ui

eu

au

25

uu

ui

au

ei

26

ie

ou

ui

oe

27

au

ee

aa

ie

Letterkennistoets oktober groep 2 Scoringsformulier

Naam:

Datum afname:

	Items	Score + of -	Observaties
Oefenitems	/z/		
	/n/		
Toetsitems	1. /o/		
	2. /s/		
	3. /p/		
	4. /r/		
	5. /i/		
	6. /k/		
	7. /t/		
	8. /m/		
	9. /e/		
	10. /v/		
	11. /l/		
	12. /a/		
	13. /w/		
	14. /b/		
	15. /g/		
	16. /h/		
	17. /d/		
	18. /f/		
	19. /j/		
	20. /u/		
	21. /aa/		
	22. /ee/		
	23. /oo/		
	24. /oe/		
	25. /uu/		
	26. /ui/		
	27. /au/		
Score		27 - =	

Niveau oude Cito schaal	A Goed	B Ruim voldoende	C Matig	D Zwak	E Zeer zwak		
Niveau nieuwe Cito schaal	I Goed	II Ruim voldoende	III Voldoende	IV Matig	V Zwak		
Niveau zeven puntsschaal	1 Zeer zwak	2 Zwak	3 Matig	4 Voldoende	5 Ruim voldoende	6 Goed	7 Zeer goed

7 Analysetoets

oktober en april groep 2

Auteurs: Cor Aarnoutse en Wim Verhagen

7.1 Aard van de toets

De Analysetoets meet in hoeverre kinderen van groep 2 zich bewust zijn van afzonderlijke klanken in woorden. Dit bewustzijn noemt men het fonemisch bewustzijn, een aspect van het fonologisch bewustzijn. Zoals eerder vermeld (zie paragraaf 2.1.6) is het fonemisch bewustzijn een belangrijke voorloper en voorspeller van het leren lezen in groep 3. Terwijl de Rijmtoets in groep 1 meet of kinderen klankgroepen kunnen onderscheiden en herkennen, meet de Analysetoets in hoeverre ze in staat zijn om afzonderlijke klanken, in dit geval de begin-, midden- en eindklank van een woord, te onderscheiden en te herkennen. Als een kind kan zeggen welk woord van twee aangeboden woorden met een bepaalde klank begint of eindigt, welk woord van twee aangeboden woorden een bepaalde middenklank heeft, dan kunnen we hieruit afleiden dat het zich bewust is van (bepaalde) begin-, midden- en eindklanken van woorden. Als het kind ook nog bepaalde woorden in losse, afzonderlijke klanken of fonemen kan analyseren of uiteenleggen, dan is het fonemisch bewustzijn bij dat kind al ver ontwikkeld.

Het onderscheiden en herkennen van afzonderlijke klanken in woorden is de tweede fase in de ontwikkeling van het fonologisch bewustzijn. Deze fase, die bij veel kinderen in groep 1 begint en in groep 2 een sterke ontwikkeling doormaakt, is van groot belang voor het leren lezen in groep 3. Dan moeten de kinderen immers klankzuivere woorden in afzonderlijke klanken kunnen analyseren, een koppeling maken tussen de letters van een woord en de daarmee corresponderende klanken, en de onderscheiden klanken samenvoegen (synthetiseren) tot een woord. Het is dus van groot belang dat de kinderen in groep 2 leren om de eerste en laatste klank van woorden te onderscheiden en herkennen, evenals de middenklank van woorden. Het analyseren van hele woorden in losse, afzonderlijke klanken komt vooral in groep 3 aan de orde. Als in oktober van groep 2 blijkt dat een aantal kinderen nog veel moeite heeft met het onderscheiden en herkennen van de begin-, midden- en eindklanken in woorden, dan is gerichte instructie en oefening in betekenisvolle contexten dé aangewezen weg om te voorkomen dat in de loop van groep 2 deze zwakte uitmondt in een achterstand. Uit onderzoek is bekend dat het leren onderscheiden van klanken het beste in combinatie met letters kan plaatsvinden.

De Analysetoets bestaat uit 20 opdrachten of items die opklimmen in moeilijkheidsgraad. De toets is in vier groepen van vijf items verdeeld. Bij de items 1 tot en met 5 zegt de leerkracht twee woorden en vraagt het kind welk woord met een bepaalde klank begint. Voorbeeld: "Ik zeg twee woorden: muis / duif. Welk woord begint met /d/?"

LET OP: De 'd' wordt fonetisch uitgesproken als /du/ en niet alfabetisch zoals /dee/. Dit geldt voor de uitspraak van alle letters en klanken in deze toets.

De aangeboden woorden bestaan uit mkm-woorden (medeklinker-klinker-medeklinker-woorden) en mmkm- woorden (medeklinker-medeklinker-klinker-medeklinker-woorden). Bij de items 6 tot en met 10 gaat het om de herkenning van de middenklank in mkm- en mmkmmwoorden. Het kind moet nu aangeven (benoemen) welk van de twee aangeboden woorden een bepaalde middenklank heeft. Voorbeeld: "Ik zeg twee woorden: hok / haan. In welk woord hoor je /o/ in het midden?" Bij de items 11 tot en met 15 staat de herkenning van de laatste klank van een woord centraal. Het kind krijgt bij elk item twee woorden mondeling aangeboden en moet zeggen welk van de twee woorden eindigt op een bepaalde klank. Voorbeeld: "Ik zeg twee woorden: hond / lamp. Waar hoor je aan het eind /p/?" De aangeboden woorden zijn mkm- en mkmm-woorden. Bij de items 16 tot en met 20 krijgt het kind mkm-woorden mondeling aangeboden. Het kind moet elk woord in afzonderlijke klanken of fonemen verdelen of analyseren. Voorbeeld: "Het woord is 'boot'. Zeg het in stukjes."

De Analysetoets bestaat uit deze handleiding en een scoringsformulier. De toets wordt in oktober bij alle kinderen van groep 2 individueel afgenomen. In oktober is de toets voor enkele kinderen nog vrij moeilijk. In april wordt dezelfde toets alleen bij die kinderen afgenomen die in oktober een zwakke score behaalden. De toets duurt acht minuten per kind.

7.2 Aanwijzingen voor de afname

Hieronder staan enkele algemene en een aantal specifieke aanwijzingen voor de toetsafname. De specifieke aanwijzingen hebben betrekking op de voorbereiding en afname van de toets.

7.2.1 Algemene aanwijzingen

- Bestudeer deze handleiding en aanwijzingen voor de afname van de toets. Lees de toets met de opdrachten of items van tevoren zorgvuldig door. Bekijk ook het scoringsformulier.
- Kopieer een exemplaar van het scoringsformulier voor elke leerling die u gaat toetsen.
- Neem de toets individueel af in een lokaal dat niet gehorig is en goed verlicht.
- Neem de toets bij voorkeur 's morgens af, want dan is de concentratie van de kinderen het grootst.
- De afnametijd bedraagt in totaal ongeveer **acht minuten**. Geef een kind dat zich niet lang kan concentreren de gelegenheid om de toets in twee delen (item 1 tot en met 10 en item 11 tot en met 20) te maken. Neem de toets bij voorkeur 's morgens af, want dan is de concentratie van de kinderen het grootst.
- De toets wordt in vier gedeelten afgenomen.
- Aan de afname van het eerste deel gaat een instructie van twee minuten vooraf. De instructie voor het tweede deel is korter. Hetzelfde geldt voor de instructie van het derde en vierde deel. Volg de instructie bij elk deel nauwkeurig (zie de Specifieke aanwijzingen). Let erop dat het kind u begrijpt. Herhaal uw uitleg zo nodig in iets andere woorden.
- Na elke instructie voert het kind de opdrachten zelfstandig uit. U helpt het kind dan niet meer en laat niet merken of een woord goed of fout is.
- Zorg dat bij het begin van de toetsafname de volgende zaken gereedliggen:
 - deze handleiding,
 - het scoringsformulier,
 - een balpen of potlood voor uzelf.
- Zorg dat het kind zich op zijn gemak voelt. Het heeft geen zin om de toets af te nemen bij kinderen die te gespannen zijn.
- Uit onderzoek is gebleken dat enkele kinderen veel moeite met deze toets hebben. Als u merkt dat dit bij een kind het geval is, kunt u de toetsafname beter stoppen. Vermeld dat wel op het scoringsformulier.

7.2.2 Specifieke aanwijzingen

In deze paragraaf leest u hoe u een kind op de toets voorbereidt en de oefenvoorbeelden met hem of haar doorneemt. Bovendien leest u hoe u de toets het beste kunt afnemen. Paragraaf 7.2.2 hebt u tijdens de instructie en afname voor u liggen. Zoals eerder vermeld neemt u de toets in vier gedeelten af.

Instructie eerste deel

- Het kind gaat links van u zitten zodat u met uw rechterhand kunt schrijven. Als u linkshandig bent, gaat het kind rechts van u zitten.
- Stel met een kort praatje het kind op zijn gemak en noteer de voor- en achternaam op het scoringsformulier en de datum.
- Gebruik het scoringsformulier tijdens de afname. Zet een plusteken (+) als het kind een item goed beantwoordt en een minteken (-) als het kind een item niet of niet goed beantwoordt. Eventueel schrijft u ook enkele observaties op.

- Zeg tegen het kind: “We gaan nu een spelletje doen, een spelletje met woorden. We gaan luisteren hoe een woord begint. Dus: wat hoor je eerst? Welke klank hoor je aan het *begin*? We gaan dat samen proberen.”

- Spreek de woorden die volgen duidelijk uit met iets meer nadruk op de eerste klank.

- Oefenvoorbeeld 1 (Oefenitem a)

Zeg tegen het kind: “Luister goed. Ik zeg twee woorden: muis / duif. Welk woord begint met /d/? (Spreek de ‘d’ uit als /du/). Als het kind ‘duif’ zegt, dan zegt u dat het woordje ‘duif’ inderdaad met /d/ begint. Als het kind u niet begrijpt, doet u dit oefenvoorbeeld nog een keer voor.

- Oefenvoorbeeld 2 (Oefenitem b)

Zeg tegen het kind: “Ik zeg weer twee woorden: traan / maan. Welk woord begint met /t/? (Spreek de ‘t’ uit als /tu/). Als het kind ‘traan’ zegt, zegt u dat het woordje ‘traan’ inderdaad met /t/ begint. Als het kind u niet begrijpt, doet u dit oefenvoorbeeld nog een keer voor.

- U kunt direct beginnen met het eerste deel van de toets (vijf items).

- Zorg dat u de klanken /z/ en /g/ stemhebbend uitspreekt (de keel trilt mee) en de klanken /s/ en /f/ stemloos (de keel trilt niet mee).

- Spreek de woorden duidelijk uit met iets meer nadruk op de beginklank. Herhaal de woorden zo nodig.

- Tijdens de toetsafname moet u niet meer helpen of corrigeren. Laat niet merken of een antwoord goed of fout is.

Afname eerste deel

1. Zeg: “bal / kat. Welk woord begint met /b/?”
2. Zeg: “haas / geit. Welk woord begint met /g/?”
3. Zeg: “boot / hoed. Welk woord begint met /h/?”
4. Zeg: “fluit / spuit. Welk woord begint met /f/?”
5. Zeg: “snoek / zwaan. Welk woord begint met /s/?”

Instructie tweede deel

- Zeg tegen het kind het volgende: “We gaan het nu een beetje anders doen. Ik zeg eerst twee woordjes. Daarna mag jij zeggen wat je in het midden van een woordje hoort. Welke klank je in het *midden* hoort. We proberen het eerst samen.”

- Oefenvoorbeeld 1 (Oefenitem a)

Zeg tegen het kind: “Luister goed. Ik zeg twee woorden: hok / haan. In welk woordje hoor je /o/ in het midden?” (Spreek de ‘o’ uit zoals in ‘pot’.) Als het kind ‘hok’ zegt, dan zegt u dat het woordje ‘hok’ goed is. “In het midden van hok hoor je /o/.” Als het kind u niet begrijpt, doet u dit oefenvoorbeeld nog een keer voor.

- Oefenvoorbeeld 2 (Oefenitem b)

Zeg tegen het kind: “Ik zeg weer twee woorden: kring / krant. In welk woordje hoor je /i/ in het midden?” (Spreek de ‘i’ uit zoals in ‘pit’.) Als het kind ‘kring’ zegt, dan zegt u dat het woordje ‘kring’ goed is. “In het midden van kring hoor je /i/.” Als het kind u niet begrijpt, doet u dit oefenvoorbeeld nog een keer voor.

- U kunt direct beginnen met het tweede deel van de toets (vijf items).

- Zorg dat u de klanken /z/ en /g/ stemhebbend uitspreekt (de keel trilt mee) en de klanken /s/ en /f/ stemloos (de keel trilt niet mee).

- Spreek de woorden duidelijk uit met iets meer nadruk op de middenklank. Herhaal de woorden zo nodig.

- Ook tijdens deze afname moet u niet meer helpen of corrigeren. Laat niet merken of een antwoord goed of fout is.

Afname tweede deel

6. Zeg: “boom / boek. Waar hoor je in het midden /**oe**/?”
7. Zeg: “wiel / geit. Waar hoor je in het midden /**ei**/?”
8. Zeg: “brand / staart. Waar hoor je in het midden /**aa**/?”
9. Zeg: “slurf / slang. Waar hoor je in het midden /**u**/?”
10. Zeg: “klomp / krant. Waar hoor je in het midden /**o**/?”

Instructie derde deel

- Zeg tegen het kind het volgende: “We gaan het weer een beetje anders doen. Ik zeg eerst twee woordjes. Daarna mag jij zeggen wat je aan het eind van een woordje hoort. Dus: welke klank hoor je aan het *eind*? We proberen het eerst samen.”

• Oefenvoorbeeld 1 (Oefenitem a)

Zeg tegen het kind: “Luister goed. Ik zeg twee woorden: bed / bal. Waar hoor je aan het eind /**l**/?” (Spreek de ‘l’ uit zoals /ll/.) Als het kind ‘bal’ zegt, dan zegt u dat je aan het eind van het woordje ‘bal’ inderdaad /l/ hoort. Als het kind u niet begrijpt, doet u dit oefenvoorbeeld nog een keer voor.

• Oefenvoorbeeld 2 (Oefenitem b)

Zeg tegen het kind: “Luister goed. Ik zeg twee woorden: hond / lamp. Waar hoor je aan het eind /**p**/?” (Spreek de ‘p’ uit zoals /pu/.) Als het kind ‘lamp’ zegt, dan zegt u dat je aan het eind van het woordje ‘lamp’ inderdaad /p/ hoort. Als het kind u niet begrijpt, doet u dit oefenvoorbeeld nog een keer voor.

- U kunt direct beginnen met het derde deel van de toets (vijf items).
- Zorg dat u de klanken /z/ en /g/ stemhebbend uitspreekt (de keel trilt mee) en de klanken /s/ en /f/ stemloos (de keel trilt niet mee).
- Spreek de woorden langzaam uit met iets meer nadruk op de laatste klank. Herhaal zo nodig de woorden.
- Tijdens de toetsafname moet u niet meer helpen of corrigeren. Laat niet merken of een antwoord goed of fout is.

Afname derde deel

11. Zeg: “raam / been. Waar hoor je aan het eind /**n**/?”
12. Zeg: “roos / riem. Waar hoor je aan het eind /**s**/?”
13. Zeg: “deur / poes. Waar hoor je aan het eind /**r**/?”
14. Zeg: “fiets / baard. Waar hoor je aan het eind /**s**/?”
15. Zeg: “kast / jurk. Waar hoor je aan het eind /**t**/?”

Instructie vierde deel

• Oefenvoorbeeld 1 (Oefenitem a)

Zeg tegen het kind het volgende: “We gaan nog een keer naar woorden luisteren. Ik zeg eerst het woord. Daarna zeg ik het woord in stukjes. Luister maar. Het woord is ‘boot’. Nu zeg ik het in stukjes /b/ - /oo/ - /t/. (Spreek de losse klanken fonetisch uit en niet alfabetisch. Dus /b/ - /oo/ - /t/. En dus niet: bee – oo – tee.)

Vraag het kind om het woord ‘boot’ ook in stukjes te zeggen. Als het kind het woord in losse of afzonderlijke klanken verdeelt, heeft het de opdracht begrepen. Als het kind u niet begrijpt, doet u dit oefenvoorbeeld nog een keer voor.

• Oefenvoorbeeld 2 (Oefenitem b)

Zeg tegen het kind: “Het woord is ‘soep’. Ik zeg het nu in stukjes /s/ - /oe/ - /p/. (Spreek de losse klanken fonetisch uit en niet alfabetisch. Dus /s/ - /oe/ - /p/. En dus niet: es – oe – pee.)

Vraag het kind om het woord 'soep' ook in stukjes te zeggen. Als het kind het woord in afzonderlijke klanken verdeelt, heeft het de opdracht begrepen. Als het kind u niet begrijpt, doet u dit oefenvoorbeeld nog een keer voor.

- Zorg dat u de klanken /z/ en /g/ stemhebbend uitspreekt (de keel trilt mee) en de klanken /s/ en /f/ stemloos (de keel trilt niet mee).
- U kunt direct beginnen met het vierde deel van de toets (vijf items).
- Ook tijdens deze afname moet u niet meer helpen of corrigeren. Laat niet merken of een antwoord goed of fout is.
- Spreek de woorden duidelijk uit. Herhaal zo nodig de woorden.

Afname vierde deel

16. Zeg: "Het woord is 'raam'. Zeg het in stukjes."
17. Zeg: "Het woord is 'tuin'. Zeg het in stukjes."
18. Zeg: "Het woord is 'mier'. Zeg het in stukjes."
19. Zeg: "Het woord is 'kip'. Zeg het in stukjes."
20. Zeg: "Het woord is 'kous'. Zeg het in stukjes."

7.3 Bepalen van de uitslag

De uitslag of score van een kind is het aantal items dat het goed heeft gemaakt. Woorden die niet goed zijn uitgesproken of niet zijn gezegd, worden fout gerekend. Het aantal plussen op het scoringsformulier vormt de uitslag. Een kind dat bijvoorbeeld 5 items fout heeft en 2 items heeft overgeslagen, krijgt een score van $20-5-2=13$. Op het scoringsformulier noteert u de uitslag.

Hieronder staan de goede antwoorden op de items.

1. bal	6. boek	11. been	16. /r/-/aa/-/m/
2. geit	7. geit	12. roos	17. /t/-/ui/-/n/
3. hoed	8. staart	13. deur	18. /m/-/ie/-/r/
4. fluit	9. slurf	14. fiets	19. /k/-/i/-/p/
5. snoek	10. klomp	15. kast	20. /k/-/ou/-/s/

7.4 Vaststellen van het niveau

Zoals eerder vermeld wordt de Analysetoets in oktober bij alle kinderen van groep 2 afgenomen. In april wordt dezelfde toets alleen bij die kinderen afgenomen die in oktober een zwakke score behaalden. Uit het normeringsonderzoek blijkt dat de Analysetoets in oktober niet te moeilijk en niet te gemakkelijk is. In oktober behaalden 606 kinderen een gemiddelde score van 14.1 (met een standaarddeviatie van 4.7), wat er op wijst dat de toets niet moeilijk is. Uit het normeringsonderzoek blijkt verder dat de toets in april voor veel kinderen te gemakkelijk is. In die maand behaalden 585 kinderen een gemiddelde score van 16.6 (met een standaarddeviatie van 3.7). Verder komt uit het normeringsonderzoek naar voren dat de toets in oktober en april betrouwbaar is (een Cronbach's alfacoefficiënt van respectievelijk .88 en .82). Dit betekent dat de items van de toets in sterke mate hetzelfde meten en dat men de uitslag van de toets kan vertrouwen.

Wat betreft het vaststellen van het niveau van de kinderen kunt u uit drie verschillende schalen en tabellen kiezen. De eerste schaal is de oude Cito-schaal die de uitslagen van de kinderen in vijf niveaus verdeelt: A, B, C, D en E. Niveau A, B, en C bevatten de scores van de kinderen die respectievelijk goed (25 procent), ruim voldoende (25 procent) en matig (25 procent) presteren. Niveau D (15 procent) en E (10 procent) bevatten de scores van de kinderen die zwak tot zeer zwak scoren. De tweede schaal is de nieuwe Cito-schaal die de uitslagen van de kinderen in vijf niveaus van elk 20 procent verdeelt, namelijk I, II, III, IV en V. De betreffende niveaus kunnen worden aangeduid als respectievelijk goed, ruim voldoende, voldoende, matig en zwak. De derde schaal is een zevenpuntsschaal met zeven niveaus. Niveau 1, 2 en 3 bevatten de scores van de kinderen die

respectievelijk zeer zwak (11 procent), zwak (12 procent) en matig (17 procent) op de toets scoren. Niveau 4 (20 procent) bevat de scores van de kinderen die een gemiddelde prestatie leveren (voldoende). Niveau 5, 6 en 7 bevatten de scores van de kinderen die respectievelijk ruim voldoende (17 procent), goed (12 procent) en zeer goed (11 procent) presteren.

De drie schalen hebben elk hun sterke en zwakke kanten. Het voordeel van de oude Cito-schaal is de eenvoud van de indeling en de bekendheid in het onderwijs via het leerlingvolgsysteem. Een nadeel is dat deze schaal wel onderscheid maakt tussen de kinderen die zwak scoren (niveau D en E), maar niet tussen de leerlingen die een goede prestatie leveren (niveau A). Een ander zwak punt is dat de verdeling in 25 procent nogal grof is. De nieuwe Cito-schaal heeft opnieuw als voordeel de eenvoud van de indeling, terwijl het percentage voor elk niveau hetzelfde blijft. Een ander voordeel is dat niveau III het gemiddelde aanwijst. Een nadeel is dat het hoogste (I) en het laagste niveau (V) niet verder worden uitgesplitst. Zo wil een interne begeleider of een remedial teacher graag weten welke kinderen heel zwak of heel goed presteren. De zevenpuntsschaal komt aan die wens tegemoet door de scores van de zwakke kinderen verder uit te splitsen in niveau 1 (11 procent) en niveau 2 (12 procent). Hetzelfde gebeurt voor de kinderen die een goede prestatie leveren (niveau 6 en 7 met respectievelijk 12 procent en 11 procent van de kinderen). Een ander voordeel van de zevenpuntsschaal is dat niveau 4 (20 procent) het gemiddelde aanwijst. We presenteren voor elke schaal een normtabel met daarin de niveaus, de scores in aantal goed en de grootte van de groep. U kunt dan in overleg met uw collega's en interne begeleider die schaal en tabel kiezen die uw voorkeur heeft.

Nadat u de uitslag van de kinderen van uw groep hebt bepaald, neemt u de normtabel van uw keuze voor oktober of april van groep 2 voor u. We geven twee voorbeelden. Het eerste voorbeeld heeft betrekking op Tabel 7.1 met de oude Cito-schaal. U ziet drie kolommen met het niveau, de score in aantal goed en de grootte van de groep in vijf rijen verdeeld. Eén van uw kinderen heeft in april een uitslag of score van 9 behaald. U zoekt nu in Tabel 7.1 de score 9 op. Uit deze tabel blijkt dat deze score correspondeert met niveau D op de oude Cito-schaal. U weet nu dat dit kind een prestatie heeft geleverd waar ten minste 10 procent van de kinderen uit de normgroep (de grote groep van kinderen die de toets eerder heeft gemaakt) onder blijft, terwijl minstens 75 procent van de jaargroepgenoten deze prestatie overtreft. Niveau D geeft dus een zwakke prestatie aan, een prestatie die erop wijst dat het betreffende kind extra hulp in fonemische analyse nodig heeft. Het tweede voorbeeld heeft betrekking op Tabel 7.3 met de zevenpuntsschaal. Eén van uw kinderen heeft in april een score van 14 behaald. Uit deze tabel blijkt dat deze score correspondeert met niveau 4 op de zevenpuntsschaal. U weet nu dat dit kind een prestatie heeft geleverd waar ten minste 40 procent van de kinderen uit de normgroep onder blijft, terwijl minstens 40 procent van de jaargroepgenoten deze prestatie overtreft. Niveau 4 geeft dus een gemiddelde prestatie aan, een prestatie die gemiddeld door de kinderen van de normgroep werd geleverd.

Het is heel verstandig om voor fonemische analyse niet alleen het niveau van de individuele kinderen vast te stellen, maar ook het niveau van de groep als geheel. U kunt dan het beste nog een kolom aan de tabel van uw keuze toevoegen met als titel 'Aantal leerlingen en percentage'. Bij elk niveau noteert u het aantal leerlingen evenals het percentage. Als u Tabel 7.2 voor de individuele kinderen hebt gebruikt en het aantal en percentage van de kinderen bij elk niveau hebt ingevuld, dan kunt u de percentages van de normgroep (derde kolom) vergelijken met de percentages van uw eigen groep (vierde kolom). Als bijvoorbeeld blijkt dat 30 procent van de kinderen van uw groep in niveau IV terecht komt en 30 procent in niveau V, dan is er iets aan de hand met de ontwikkeling van het fonemisch bewustzijn van de kinderen en waarschijnlijk ook met het onderwijs op dat gebied. U moet dan meer aandacht en tijd besteden aan de ontwikkeling van fonemische analyse door de kinderen vaker te attenderen op de begin-, midden- en eindklanken van woorden. U moet ook meer instructie, oefening en herhaling geven in het onderscheiden van de begin-, midden- en eindklanken van woorden in combinatie met letters. Bovendien moet u meer aandacht besteden aan het analyseren van woorden in losse klanken in de vorm van woordspelletjes. Uiteindelijk kunt u voor uzelf en in overleg met uw collega's en interne begeleider het beste nagaan hoe u het onderwijs in fonemische analyse kunt verbeteren. Er zijn momenteel verschillende (computer)programma's op de markt die u hierbij kunnen helpen. Voor meer informatie verwijzen we u naar paragraaf 7.5.

Bij toepassing van de normtabellen dient u rekening te houden met de grootte van de fout die u gemiddeld bij een meting met welke toets dan ook kunt verwachten (de standaardmeetfout). Als u deze standaardmeetfout meeneemt, voorkomt u dat u te veel waarde hecht aan kleine verschillen tussen de scores van individuele kinderen. De standaardmeetfout van de Analysetoets bedraagt in

oktober en in april van groep 2 respectievelijk 1.63 en 1.57. Een voorbeeld: een kind uit uw groep behaalt in oktober een score van 14 op de Analysetoets. U houdt er rekening mee dat in deze score mogelijk een meetfout ligt besloten. Deze fout bedraagt 1.63. Uitgaande van deze fout kunt u een schatting maken van de echte score, dat wil zeggen van de score die het kind behaald zou hebben als de toets volledig betrouwbaar was. Met een kans van twee op drie kunt u aannemen dat de echte score van het kind zal liggen tussen $14 - 1.63$ en $14 + 1.63$ ofwel tussen 12 en 16 (afgerond). Bij toepassing van de nieuwe Cito-schaal in Tabel 7.2 betekent dit dat het mogelijk is dat de prestatie van het kind niet tot niveau III behoort, maar tot niveau IV.

Hieronder vindt u de normtabellen voor de Analysetoets in oktober en april volgens de drie besproken schalen. De normtabellen 7.1, 7.2 en 7.3 zijn gebaseerd op toetsafnames bij 606 kinderen in oktober van groep 2. Uit deze tabellen blijkt dat de Analysetoets in oktober niet te moeilijk en niet te gemakkelijk is.

*Tabel 7.1 Normen Analysetoets voor **oktober groep 2** volgens de oude Cito-schaal. N=606*

Niveau	Score in aantal goed	Grootte van de groep
A	19-20	25%
B	16-18	25%
C	12-15	25%
D	8-11	15%
E	0-7	10%

*Tabel 7.2 Normen Analysetoets voor **oktober groep 2** volgens de nieuwe Cito-schaal. N=606*

Niveau	Score in aantal goed	Grootte van de groep
I	20	20%
II	18-19	20%
III	14-17	20%
IV	11-13	20%
V	0-10	20%

*Tabel 7.3 Normen Analysetoets voor **oktober groep 2** volgens de zevenpuntsschaal. N=606*

Niveau	Score in aantal goed	Grootte van de groep
1	0-8	11%
2	9-11	12%
3	12-13	17%
4	14-17	20%
5	18	17%
6	19	12%
7	20	11%

De normtabellen 7.4, 7.5 en 7.6 zijn gebaseerd op de toetsafname van 585 kinderen in april van groep 2. Deze normtabellen zijn vooral bedoeld om na te gaan of de kinderen die in oktober een zwakke prestatie leverden op de Analysetoets vooruit zijn gegaan.

*Tabel 7.4 Normen Analysetoets voor **april groep 2** volgens de oude Cito-schaal. N=585*

Niveau	Score in aantal goed	Grootte van de groep
A	20	25%
B	19	25%
C	16-18	25%
D	12-15	15%
E	0-11	10%

Tabel 7.5 Normen Analysetoets voor **april groep 2** volgens de nieuwe Cito-schaal. N=585

Niveau	Score in aantal goed	Grootte van de groep
I	20	20%
II	20	20%
III	18-19	20%
IV	15-17	20%
V	0-14	20%

Tabel 7.6 Normen Analysetoets voor **april groep 2** volgens de zevenpuntsschaal. N=585

Niveau	Score in aantal goed	Grootte van de groep
1	0-11	11%
2	12-14	12%
3	15-17	17%
4	18	20%
5	19	17%
6	20	12%
7	20	11%

Uit de tabellen 7.4, 7.5 en 7.6 blijkt dat veel kinderen in april van groep 2 een hoge score behalen op de Analysetoets. In tabel 7.4, 7.5 en 7.6 bestaat er weinig of geen verschil tussen respectievelijk niveau A en B, niveau I en II en tussen niveau 5, 6 en 7. Voor de kinderen in deze niveaus is de toets te gemakkelijk. Voor de kinderen met een zwak fonemisch bewustzijn is hij echter nog zeer geschikt.

7.5 Praktische betekenis

Zoals eerder vermeld meet de Analysetoets in hoeverre kinderen van groep 2 in staat zijn om de begin-, midden- en eindklank van een woord te herkennen. Bovendien meet de toets of kinderen bepaalde woorden in afzonderlijke klanken of fonemen kunnen analyseren. Dit bewustzijn van afzonderlijke klanken in woorden is in vergelijking met het herkennen van rijmwoorden een flinke stap vooruit in de ontwikkeling van het fonologisch bewustzijn. Terwijl eerst alleen klankgroepen konden worden onderscheiden, ontwikkelt het fonologisch bewustzijn zich nu in de richting van afzonderlijke klanken. Daarmee ontstaat de mogelijkheid om klanken aan letters te koppelen. Uit onderzoek is bekend dat kinderen in oktober van groep 2 gemiddeld al 18 letters kennen. Terwijl klanken op zichzelf vluchtig zijn, bieden letters juist houvast aan de klanken en vergroten ze de kans op het ontdekken van functionele letterkennis, het principe dat letters voor klanken staan die kunnen worden samengevoegd tot een woord.

Het behoeft nauwelijks betoog dat het herkennen van afzonderlijke klanken in woorden een belangrijke fase is in de ontwikkeling van het fonologisch bewustzijn en de opmaat voor het leren lezen is. Het decoderen of anders gezegd de elementaire leeshandeling kan alleen goed worden uitgevoerd als de kinderen van groep 3 de klankzuivere woorden (structureerwoorden) in afzonderlijke klanken uiteen kunnen leggen of analyseren. Naast benoemselheid vormt fonemische analyse (en synthese) de basis voor het leren lezen in de eerste vier of vijf maanden van groep 3 (zie paragraaf 2.1.6 van hoofdstuk 2). Door de Analysetoets in oktober van groep 2 af te nemen krijgt de leerkracht een duidelijk beeld van de bekwaamheid van de kinderen om de begin-, midden- en eindklanken in woorden te herkennen. De leerkracht ziet dan ook welke kinderen in oktober zwak in fonemische analyse zijn. Het is haar (of zijn) taak om te voorkomen dat deze zwakte in de loop van groep 2 uitmondt in een achterstand, die moeilijk is in te halen. Daarom is het verstandig als de leerkracht in de volgende maanden gericht aandacht besteedt aan het herkennen van de begin-, midden- en eindklanken van woorden, liefst in combinatie met letters. Dit kan in betekenisvolle contexten zoals tijdens het voorlezen van verhalen, het gebruik van de letter- of ABC-muur, het opschrijven van de namen van kinderen of van woorden, het spelen met een computer en dergelijke. Uit onderzoek is bekend dat kinderen die in het begin van groep 2 zwak zijn in fonemische analyse met succes geholpen kunnen worden. Voorwaarde is wel dat er gedurende een vrij lange tijd gericht en intensief aandacht aan deze vaardigheid wordt besteed. Om het effect van deze activiteiten vast te stellen, is het verstandig als de leerkracht van groep 2 in april de Analysetoets opnieuw afneemt bij die kinderen die in oktober zwak scoorden op deze toets. Door de scores van de kinderen van oktober en april met

elkaar te vergelijken, kan zij (of hij) vaststellen of haar (of zijn) inspanningen en die van de kinderen effect hebben gehad. Bovendien kan de leerkracht nagaan welke kinderen nog speciale aandacht in groep 3 nodig hebben wat betreft het analyseren van woorden in afzonderlijke klanken. Het spreekt voor zich dat de leerkracht van groep 2 de uitslagen van de kinderen die zwak presteren op de Analysetoets in oktober en april samen met de leerkracht van groep 3 bespreekt. Kinderen die veel problemen met fonemische analyse (en synthese) hebben, komen in aanmerking voor preventieve logopedie.

Raadpleeg voor meer informatie het boek *Werkmap Fonemisch bewustzijn. Aan de slag met klanken en letters in groep 1 en 2* (Förrer & Huijbregts, 2011) en het boek *Werken aan taalbewustzijn. Prototype voor het stimuleren van fonologisch bewustzijn in betekenisvolle contexten* (Van Kleef & Tomesen, 2002) van het Expertisecentrum Nederlands. Zie verder het *Protocol Leesproblemen en Dyslexie voor groep 1 en 2* (Gijsel, Scheltinga, van Druenen & Verhoeven, 2010).

Naam:

Datum afname:

	Items	Score + of -	Observaties
	Eerste deel		
Oefenitems	a. duif		
	b. traan		
Toetsitems	1. bal		
	2. geit		
	3. hoed		
	4. fluit		
	5. snoek		
	Tweede deel		
Oefenitems	a. hok		
	b. kring		
Toetsitems	6. boek		
	7. geit		
	8. staart		
	9. slurf		
	10. klomp		
	Derde deel		
Oefenitems	a. bal		
	b. lamp		
Toetsitems	11. been		
	12. roos		
	13. deur		
	14. fiets		
	15. kast		
	Vierde deel		
Oefenitems	a. /b/-/oo/-/t/		
	b. /s/-/oe/-/p/		
Toetsitems	16. /r/-/aa/-/m/		
	17. /t/-/ui/-/n/		
	18. /m/-/ie/-/r/		
	19. /k/-/i/-/p/		
	20. /k/-/ou/-/s/		
Score		20 - =	

Niveau oude Cito schaal	A Goed	B Ruim voldoende	C Matig	D Zwak	E Zeer zwak		
Niveau nieuwe Cito schaal	I Goed	II Ruim voldoende	III Voldoende	IV Matig	V Zwak		
Niveau zeven puntsschaal	1 Zeer zwak	2 Zwak	3 Matig	4 Voldoende	5 Ruim voldoende	6 Goed	7 Zeer goed

Naam:

Datum afname:

	Items	Score + of -	Observaties
Oefenitems	Eerste deel		
	a. duif		
	b. traan		
Toetsitems	1. bal		
	2. geit		
	3. hoed		
	4. fluit		
	5. snoek		
Oefenitems	Tweede deel		
	a. hok		
	b. kring		
Toetsitems	6. boek		
	7. geit		
	8. staart		
	9. slurf		
	10. klomp		
Oefenitems	Derde deel		
	a. bal		
	b. lamp		
Toetsitems	11. been		
	12. roos		
	13. deur		
	14. fiets		
	15. kast		
Oefenitems	Vierde deel		
	a. /b/-/oo/-/t/		
	b. /s/-/oe/-/p/		
Toetsitems	16. /r/-/aa/-/m/		
	17. /t/-/ui/-/n/		
	18. /m/-/ie/-/r/		
	19. /k/-/i/-/p/		
	20. /k/-/ou/-/s/		
Score		20 - =	

Niveau oude Cito schaal	A Goed	B Ruim voldoende	C Matig	D Zwak	E Zeer zwak		
Niveau nieuwe Cito schaal	I Goed	II Ruim voldoende	III Voldoende	IV Matig	V Zwak		
Niveau zeven puntsschaal	1 Zeer zwak	2 Zwak	3 Matig	4 Voldoende	5 Ruim voldoende	6 Goed	7 Zeer goed

8 Synthesetoets 1

oktober en april groep 2

Auteurs: Cor Aarnoutse en Wim Verhagen

8.1 Aard van de toets

De Synthesetoets 1 veronderstelt dat kinderen zich bewust zijn van afzonderlijke klanken in woorden. Dit bewustzijn van afzonderlijke klanken noemt men het fonemisch bewustzijn, een aspect van het fonologisch bewustzijn. Zoals eerder vermeld (zie paragraaf 2.1.6), is het fonologisch bewustzijn een belangrijke voorloper en voorspeller van het leren lezen in groep 3.

Terwijl de Rijmtoets in groep 1 meet of kinderen klankgroepen kunnen herkennen, meet de Analysetoets in oktober van groep 2 in hoeverre kinderen de afzonderlijke klanken (de begin-, midden- en eindklank) van een woord kunnen onderscheiden. De Synthesetoets 1 gaat nog een stapje verder. De toets meet in hoeverre kinderen van groep 2 in staat zijn om drie of vier afzonderlijk aangeboden klanken tot één woord samen te voegen en dat woord uit te spreken. Dit samenvoegen van afzonderlijke klanken tot een woord is een vaardigheid die bij het spellend lezen in de eerste vier of vijf maanden van groep 3 een grote rol speelt. Zoals bekend moeten de kinderen bij de elementaire leeshandeling de letters van een klankzuiver woord één voor één verklanken om vervolgens de afzonderlijke klanken tot een woord samen te voegen (synthetiseren). Bij de elementaire leeshandeling moeten de kinderen zelf de klanken uitspreken, terwijl dat bij de Synthesetoets 1 nog door de leerkracht gebeurt. Het samenvoegen van klanken is een belangrijke vaardigheid, die zich sterk ontwikkelt bij veel kinderen in groep 2. Fonemische synthese kan in groep 2 op een speelse wijze worden gestimuleerd, het beste in combinatie met letters. Uit onderzoek is bekend dat de kinderen deze klankspelletjes graag doen en dat die een positieve invloed hebben op het leren lezen in groep 3.

De Synthesetoets 1 bestaat uit 21 opdrachten of items. Bij elk item spreekt de leerkracht een woord in afzonderlijke klanken uit en vraagt daarna aan het kind om het hele woord uit te spreken. De woorden die in afzonderlijke klanken worden uitgesproken, bestaan uit eenlettergrepige mkm-woorden (medeklinker-klinker-medeklinker) zoals 'zak' en 'been', eenlettergrepige mkmm-woorden zoals 'eend' en 'lamp' en een eenlettergrepig mmkm-woord, namelijk 'slak'.

De Synthesetoets 1 bestaat uit deze handleiding en een scoringsformulier. De toets wordt in oktober bij alle kinderen van groep 2 individueel afgenomen. In oktober is de toets voor een aantal kinderen nog vrij moeilijk. In april wordt dezelfde toets alleen bij die kinderen afgenomen die in oktober een zwakke score behaalden. De toets duurt acht minuten per kind.

8.2 Aanwijzingen voor de afname

Hieronder staan enkele algemene en een aantal specifieke aanwijzingen voor de afname van de toets. De specifieke aanwijzingen hebben betrekking op de voorbereiding en afname van de toets.

8.2.1 Algemene aanwijzingen

- Bestudeer deze handleiding en aanwijzingen voor de afname van de toets. Lees de toets met de opdrachten of items van tevoren zorgvuldig door. Bekijk ook het scoringsformulier.
- Kopieer een exemplaar van het scoringsformulier voor elke leerling die u gaat toetsen.
- Neem de toets individueel af in een lokaal dat niet gehorig is en goed verlicht.
- Neem de toets bij voorkeur 's morgens af, want dan is de concentratie van de kinderen het grootst.
- De afnametijd bedraagt voor de toets ongeveer **acht minuten**. Geef een kind dat zich niet lang kan concentreren de gelegenheid om de toets in twee delen (item 1 tot en met 10 en item 11 tot en met 21) te maken.
- Zorg dat u de klanken /z/ en /g/ stemhebbend uitspreekt (de keel trilt mee) en de klanken /s/ en /f/ stemloos (de keel trilt niet mee).

- Aan de afname van de toets gaat een instructie van enkele minuten vooraf. Volg deze instructie nauwkeurig (zie de Specifieke aanwijzingen). Let erop dat het kind u begrijpt. Herhaal uw uitleg zo nodig in iets andere woorden.
- Na de instructie voert het kind de opdrachten zelfstandig uit. U helpt het dan niet meer en laat niet merken of een woord goed of fout is. U mag de instructie wel herhalen als dat nodig is.
- Zorg dat bij het begin van de toetsafname de volgende zaken gereedliggen:
 - deze handleiding,
 - een scoringsformulier,
 - een balpen of potlood voor uzelf.
- Zorg dat het kind zich op zijn gemak voelt. Het heeft geen zin om de toets af te nemen bij kinderen die te gespannen zijn.
- Uit het normeringsonderzoek is gebleken dat een aantal (jonge) kinderen veel moeite met deze toets hebben. Als u merkt dat dit bij een kind het geval is, kunt u de toetsafname beter stoppen. Vermeld dat wel op het scoringsformulier.

8.2.2 Specifieke aanwijzingen

In deze paragraaf leest u hoe u een kind op de toets voorbereidt en de oefenvoorbeelden met hem of haar doorneemt. Bovendien leest u hoe u de toets het beste kunt afnemen. Paragraaf 8.2.2 hebt u tijdens de instructie en afname voor u liggen.

Instructie

- Het kind gaat links van u zitten zodat u met uw rechterhand kunt schrijven. Als u linkshandig bent, gaat het kind rechts van u zitten.
- Noteer de voor- en achternaam van elk kind op het scoringsformulier en de datum.
- Gebruik het scoringsformulier tijdens de afname. Zet een plusteken (+) als het kind een woord goed uitspreekt en een minteken (-) als het kind een woord niet of niet goed uitspreekt. Eventueel schrijft u ook enkele observaties op.
- Stel met een kort praatje het kind op zijn gemak.
 - Oefenvoorbeeld 1 (Oefenitem a)

“We gaan nu een spelletje doen. Let goed op. Ik zeg een woord in stukjes: /m/ - /aa/ - /n/. Ik zeg het nog een keer: /m/ - /aa/ - /n/. Welk woord heb ik gezegd?” Het kind spreekt het woord ‘maan’ uit. U reageert met: “Goed zo.”

Het woord dat u in losse klanken hebt uitgesproken, mag niet langer dan drie of vier seconden duren. De losse klanken spreekt u fonetisch uit en niet alfabetisch. Dus: /m/ - /aa/ - /n/ en niet: em - aa - en.
 - Oefenvoorbeeld 2 (Oefenitem b)

“Dat doen we nog een keer. Ik zeg een woord weer in stukjes. Luister goed: /s/ - /o/ - /k/. Ik zeg het nog een keer: /s/ - /o/ - /k/. Welk woord heb ik gezegd?” Het kind spreekt het woord ‘sok’ uit. U reageert weer met: “Goed zo.”
 - Oefenvoorbeeld 3 (Oefenitem c)

“Dat doen we nog een keer. Ik zeg het woord weer in stukjes. Luister goed. Ik zeg het woord maar één keer: /b/ - /e/ - /t/. Welk woord heb ik gezegd?” Het kind spreekt het woord ‘bed’ uit. U reageert weer met: “Goed zo.”
- U kunt direct beginnen met de afname van de toets (21 items).
- Zoals eerder gezegd, mag het woord dat u in losse klanken uitspreekt niet langer dan drie tot vier seconden duren. De losse klanken spreekt u fonetisch uit: dus /s/ - /o/ - /k/. Spreek de klanken /z/ en /g/ stemhebbend uit (de keel trilt mee) en de klanken /s/ en /f/ stemloos (de keel trilt niet mee).

- Gebruik het scoringsformulier tijdens de afname.
- Tijdens de toetsafname moet u niet meer helpen of corrigeren. Laat ook niet merken of een antwoord goed of fout is.

Afname

1. “We gaan nu echt beginnen. Ik zeg: /z/ - /a/ - /k/. Welk woord heb ik gezegd?”
2. “Ik zeg: /b/ - /ee/ - /n/. Welk woord heb ik gezegd?”
3. “Ik zeg: /k/ - /a/ - /m/. Welk woord heb ik gezegd?”
4. “Ik zeg: /r/ - /aa/ - /m/. Welk woord heb ik gezegd?”
5. “Ik zeg: /z/ - /ee/ - /p/. Welk woord heb ik gezegd?”
6. “Ik zeg: /m/ - /e/ - /s/. Welk woord heb ik gezegd?”
7. “Ik zeg: /z/ - /o/ - /n/. Welk woord heb ik gezegd?”
8. “Ik zeg: /b/ - /oe/ - /k/. Welk woord heb ik gezegd?”
9. “Ik zeg: /r/ - /oo/ - /s/. Welk woord heb ik gezegd?”
10. “Ik zeg: /m/ - /uu/ - /r/. Welk woord heb ik gezegd?”
11. “Ik zeg: /ee/ - /n/ - /t/. Nog een keer: /ee/ - /n/ - /t/. Welk woord heb ik gezegd?”
12. “Ik zeg: /l/ - /a/ - /m/ - /p/. Nog een keer: /l/ - /a/ - /m/ - /p/. Welk woord heb ik gezegd?”
13. “Ik zeg: /v/ - /ui/ - /s/ - /t/. Nog een keer: /v/ - /ui/ - /s/ - /t/. Welk woord heb ik gezegd?”
14. “Ik zeg: /t/ - /e/ - /n/ - /t/. Nog een keer: /t/ - /e/ - /n/ - /t/. Welk woord heb ik gezegd?”
15. “Ik zeg: /p/ - /aa/ - /r/ - /t/. Nog een keer: /p/ - /aa/ - /r/ - /t/. Welk woord heb ik gezegd?”
16. “Ik zeg: /w/ - /o/ - /l/ - /f/. Nog een keer: /w/ - /o/ - /l/ - /f/. Welk woord heb ik gezegd?”
17. “Ik zeg: /k/ - /aa/ - /r/ - /s/. Nog een keer: /k/ - /aa/ - /r/ - /s/. Welk woord heb ik gezegd?”
18. “Ik zeg: /v/ - /o/ - /r/ - /k/. Nog een keer: /v/ - /o/ - /r/ - /k/. Welk woord heb ik gezegd?”
19. “Ik zeg: /g/ - /a/ - /n/ - /s/. Nog een keer: /g/ - /a/ - /n/ - /s/. Welk woord heb ik gezegd?”
20. “Ik zeg: /m/ - /o/ - /n/ - /t/. Nog een keer: /m/ - /o/ - /n/ - /t/. Welk woord heb ik gezegd?”
21. “Ik zeg: /s/ - /l/ - /a/ - /k/. Nog een keer: /s/ - /l/ - /a/ - /k/. Welk woord heb ik gezegd?”

8.3 Bepalen van de uitslag

De uitslag of score van een kind is het aantal woorden dat het goed heeft uitgesproken. Woorden die niet goed zijn uitgesproken of niet zijn gezegd, worden fout gerekend. Het aantal plussen op het scoringsformulier vormt de score. Een kind dat bijvoorbeeld 7 woorden verkeerd heeft uitgesproken en 2 woorden niet heeft gezegd, krijgt een score van $21-7-2=12$. Op het scoringsformulier noteert u de uitslag.

Hieronder staan de goede antwoorden op de items.

1. zak	6. mes	11. eend	16. wolf	21. slak
2. been	7. zon	12. lamp	17. kaars	
3. kam	8. boek	13. vuist	18. vork	
4. raam	9. roos	14. tent	19. gans	
5. zeep	10. muur	15. paard	20. mond	

8.4 Vaststellen van het niveau

Zoals eerder vermeld wordt de Synthesetoets 1 in oktober bij alle kinderen van groep 2 afgenomen. In april wordt dezelfde toets alleen bij die kinderen afgenomen die in oktober een zwakke score behaalden. Uit het normeringsonderzoek blijkt dat in oktober 568 kinderen een gemiddelde score van 13.7 behaalden (met een standaarddeviatie van 7.8), terwijl in april 580 kinderen een gemiddelde score van 17.3 (met een standaarddeviatie van 5.2) behaalden. Dit betekent dat de toets in oktober nog vrij moeilijk is. In april van groep 2 is het gemiddelde van de toets veel hoger en is de toets gemakkelijk. Hieruit blijkt dat de fonemische synthese zich in groep 2 sterk ontwikkelt. Uit het onderzoek komt verder naar voren dat de toets in oktober en april zeer betrouwbaar is (een Cronbach's alfacoëfficiënt van respectievelijk .97 en .93). Dit betekent dat de items van de toets in sterke mate hetzelfde meten en dat men op de uitslag kan vertrouwen.

Wat betreft het vaststellen van het niveau van de kinderen kunt u uit drie verschillende schalen en tabellen kiezen. De eerste schaal is de oude Cito-schaal die de uitslagen van de kinderen in vijf niveaus verdeelt: A, B, C, D en E. Niveau A, B, en C bevatten de scores van de kinderen die respectievelijk goed (25 procent), ruim voldoende (25 procent) en matig (25 procent) presteren. Niveau D (15 procent) en E (10 procent) bevatten de scores van de kinderen die zwak tot zeer zwak scoren. De tweede schaal is de nieuwe Cito-schaal die de uitslagen van de kinderen in vijf niveaus van elk 20 procent verdeelt, namelijk I, II, III, IV en V. De betreffende niveaus kunnen worden aangeduid als respectievelijk goed, ruim voldoende, voldoende, matig en zwak. De derde schaal is een zevenpuntsschaal met zeven niveaus. Niveau 1, 2 en 3 bevatten de scores van de kinderen die respectievelijk zeer zwak (11 procent), zwak (12 procent) en matig (17 procent) op de toets scoren. Niveau 4 (20 procent) bevat de scores van de kinderen die een gemiddelde prestatie leveren (voldoende). Niveau 5, 6 en 7 bevatten de scores van de kinderen die respectievelijk ruim voldoende (17 procent), goed (12 procent) en zeer goed (11 procent) presteren.

De drie schalen hebben elk hun sterke en zwakke kanten. Het voordeel van de oude Cito-schaal is de eenvoud van de indeling en de bekendheid in het onderwijs via het leerlingvolgsysteem. Een nadeel is dat deze schaal wel onderscheid maakt tussen de kinderen die zwak scoren (niveau D en E), maar niet tussen de leerlingen die een goede prestatie leveren (niveau A). Een ander zwak punt is dat de verdeling in 25 procent nogal grof is. De nieuwe Cito-schaal heeft opnieuw als voordeel de eenvoud van de indeling, terwijl het percentage voor elk niveau hetzelfde blijft. Een ander voordeel is dat niveau III het gemiddelde aanwijst. Een nadeel is dat het hoogste (I) en het laagste niveau (V) niet verder worden uitgesplitst. Zo wil een interne begeleider of een remedial teacher graag weten welke kinderen heel zwak (of heel goed) presteren. De zevenpuntsschaal komt aan die wens tegemoet door de scores van de zwakke kinderen verder uit te splitsen in niveau 1 (11 procent) en niveau 2 (12 procent). Hetzelfde gebeurt voor de kinderen die een goede prestatie leveren (niveau 6 en 7 met respectievelijk 12 procent en 11 procent van de kinderen). Een ander voordeel van de zevenpuntsschaal is dat niveau 4 (20 procent) het gemiddelde aanwijst. We presenteren voor elke schaal een normtabel met daarin de niveaus, de scores in aantal goed en de grootte van de groep. U kunt dan in overleg met uw collega's en interne begeleider die schaal en tabel kiezen die uw voorkeur heeft.

Nadat u de uitslag van de kinderen van uw groep heeft bepaald, neemt u de normtabel van uw keuze voor oktober van groep 2 voor u. We geven twee voorbeelden. Het eerste voorbeeld heeft betrekking op Tabel 8.1 met de oude Cito-schaal. U ziet drie kolommen met het niveau, de score in aantal goed en de grootte van de groep in vijf rijen verdeeld. Eén van uw kinderen heeft in oktober een uitslag of score van 6 behaald. U zoekt nu in Tabel 8.1 de score 6 op. Uit deze tabel blijkt dat deze score correspondeert met niveau D op de oude Cito-schaal. U weet nu dat dit kind een prestatie heeft geleverd waar ten minste 10 procent van de kinderen uit de normgroep (de grote groep van kinderen die de toets eerder heeft gemaakt) onder blijft, terwijl minstens 75 procent van de jaargroepgenoten deze prestatie overtreft. Niveau D geeft dus een zwakke prestatie aan, een prestatie die erop wijst dat

het betreffende kind extra hulp in fonemische synthese nodig heeft. Het tweede voorbeeld heeft betrekking op Tabel 8.3 met de zevenpuntsschaal. Eén van uw kinderen heeft in oktober een score van 15 behaald. Uit deze tabel blijkt dat deze score correspondeert met niveau 4 op de zevenpuntsschaal. U weet nu dat dit kind een prestatie heeft geleverd waar ten minste 40 procent van de kinderen uit de normgroep onder blijft, terwijl minstens 40 procent van de jaargroepgenoten deze prestatie overtreft. Niveau 4 geeft dus een gemiddelde prestatie aan, een prestatie die gemiddeld door de kinderen van de normgroep werd geleverd.

Het is heel verstandig om voor fonemische synthese niet alleen het niveau van de individuele kinderen vast te stellen, maar ook het niveau van de groep als geheel. U kunt dan het beste nog een kolom aan de tabel van uw keuze toevoegen met als titel 'Aantal leerlingen en percentage'. Bij elk niveau noteert u het aantal leerlingen evenals het percentage. Als u Tabel 8.2 voor de individuele kinderen hebt gebruikt en het aantal en percentage van de kinderen bij elk niveau hebt ingevuld, dan kunt u de percentages van de normgroep (derde kolom) vergelijken met de percentages van uw eigen groep (vierde kolom). Als bijvoorbeeld blijkt dat 30 procent van de kinderen van uw groep in niveau IV terecht komt en 30 procent in niveau V, dan is er iets aan de hand met de ontwikkeling van het fonemisch bewustzijn van de kinderen en waarschijnlijk ook met het onderwijs op dat gebied. U moet dan meer aandacht en tijd besteden aan het onderwijs in fonemische synthese door de kinderen vaker voor te doen hoe klanken van eenvoudige woorden uiteengelegd en weer samengevoegd kunnen worden. U moet dan ook meer instructie, oefening en herhaling geven in het samenvoegen van de klanken van eenvoudige woorden in combinatie met letters. Uiteindelijk kunt u voor uzelf en in overleg met uw collega's en interne begeleider het beste nagaan hoe u het onderwijs in fonemische synthese kunt verbeteren. Er zijn momenteel verschillende (computer)programma's op de markt die u hierbij kunnen helpen. Voor meer informatie verwijzen we u naar paragraaf 8.5.

Bij toepassing van de normtabellen dient u rekening te houden met de grootte van de fout die u gemiddeld bij een meting met welke toets dan ook kunt verwachten (de standaardmeetfout). Als u deze standaardmeetfout meeneemt, voorkomt u dat u te veel waarde hecht aan kleine verschillen tussen de scores van individuele kinderen. De standaardmeetfout van de Synthesetoets 1 in oktober van groep 2 bedraagt 1.36. In april bedraagt de standaardmeetfout 1.38. Een voorbeeld: een kind uit uw groep behaalt in oktober een score van 15 op de Synthesetoets 1. U houdt er rekening mee dat in deze score mogelijk een meetfout ligt besloten. Deze fout bedraagt 1.36. Uitgaande van deze fout kunt u een schatting maken van de echte score, dat wil zeggen van de score die het kind behaald zou hebben als de toets volledig betrouwbaar was. Met een kans van twee op drie kunt u aannemen dat de echte score van het kind zal liggen tussen 15-1.36 en 15+1.36, ofwel tussen 14 en 16 (afgerond). Bij toepassing van de nieuwe Cito-schaal in Tabel 8.2 betekent dit dat het mogelijk is dat de prestatie van het kind niet tot niveau III behoort, maar tot niveau IV.

Hieronder vindt u de normtabellen voor de Synthesetoets 1 volgens de drie besproken schalen. De normtabellen 8.1, 8.2 en 8.3 zijn gebaseerd op de toetsafname van 548 kinderen in oktober van groep 2.

Tabel 8.1 Normen Synthesetoets 1 voor oktober groep 2 volgens de oude Cito-schaal. N=568

Niveau	Score in aantal goed	Grootte van de groep
A	21	25%
B	18-20	25%
C	8-17	25%
D	1-7	15%
E	0	10%

Tabel 8.2 Normen Synthesetoets 1 voor oktober groep 2 volgens de nieuwe Cito-schaal. N=568

Niveau	Score in aantal goed	Grootte van de groep
I	21	20%
II	20	20%
III	15-19	20%
IV	5-14	20%
V	0-4	20%

Tabel 8.3 Normen Synthesetoets 1 voor **oktober groep 2** volgens de zevenpuntsschaal. N=568

Niveau	Score in aantal goed	Grootte van de groep
1	0	11%
2	1-6	12%
3	7-14	17%
4	15-19	20%
5	20	17%
6	21	12%
7	21	11%

Opvallend is dat in oktober de verschillen tussen de kinderen op de Synthesetoets 1 groot zijn. Er is een vrij groot aantal kinderen dat nog niet goed kan synthetiseren (plakken), terwijl er ook een groot aantal kinderen is dat het wel goed kan. Waarschijnlijk spelen de leeftijd van de kinderen en het onderwijs in fonemische synthese een belangrijke rol. Het is duidelijk dat kinderen die in oktober een score van 11 of lager behalen veel instructie en oefeningen moeten krijgen in het samenvoegen van de klanken van eenvoudige woorden en het uitspreken daarvan.

De normtabellen 8.4, 8.5 en 8.6 zijn gebaseerd op de toetsafname van 580 kinderen in april van groep 2. De onderstaande tabellen zijn vooral bedoeld om na te gaan of de kinderen die in oktober zwak waren (een score van 11 of lager) op het gebied van fonemische synthese vooruit zijn gegaan.

Tabel 8.4 Normen Synthesetoets 1 voor **april groep 2** volgens de oude Cito-schaal. N=580

Niveau	Score in aantal goed	Grootte van de groep
A	21	25%
B	21	25%
C	16-20	25%
D	11-15	15%
E	0-10	10%

Tabel 8.5 Normen Synthesetoets 1 voor **april groep 2** volgens de nieuwe Cito-schaal. N=580

Niveau	Score in aantal goed	Grootte van de groep
I	21	20%
II	21	20%
III	20	20%
IV	15-19	20%
V	0-14	20%

Tabel 8.6 Normen Synthesetoets 1 voor **april groep 2** volgens de zevenpuntsschaal. N=580

Niveau	Score in aantal goed	Grootte van de groep
1	0-10	11%
2	11-15	12%
3	16-19	17%
4	20	20%
5	21	17%
6	21	12%
7	21	11%

Uit de tabellen 8.4, 8.5 en 8.6 blijkt dat veel kinderen in april van groep 2 een hoge score behalen op de Synthesetoets 1. In tabel 8.4, 8.5 en 8.6 is er geen verschil tussen respectievelijk niveau A en B, niveau I en II en tussen niveau 5, 6 en 7. Voor de kinderen in deze niveaus is de toets te gemakkelijk. Voor de kinderen met een zwak fonemisch bewustzijn is hij echter nog zeer geschikt.

8.5 Praktische betekenis

Zoals in hoofdstuk 1 wordt beschreven, zijn er twee vaardigheden die een belangrijke rol spelen bij het leren lezen in de eerste vier of vijf maanden van groep 3, te weten het fonemisch bewustzijn en benoemselheid. Deze vaardigheden hebben we eerder voorlopers en voorspellers genoemd. Ze

maken in groep 2 een sterke ontwikkeling door en zorgen er samen met letterkennis voor dat het proces van het leren lezen in groep 3 met succes kan verlopen. Omdat deze vaardigheden de belangrijkste voorwaarden en voorspellers van de elementaire leeshandeling zijn, is het van groot belang om in groep 2 na te gaan of de betreffende vaardigheden zich goed ontwikkelen. In oktober van groep 2 kan de ontwikkeling van het fonemisch bewustzijn worden vastgesteld met behulp van de Analysetoets en Synthesetoets 1. In april van groep 2 kan de benoemsnelheid worden gemeten met behulp van de toets Benoemsnelheid Cijfers en Letters. In die maand kan dan ook de Analysetoets en de Synthesetoets 1 opnieuw bij de zwakke leerlingen worden afgenomen.

Uit het bovenstaande blijkt hoe belangrijk het is om in oktober de Synthesetoets 1 af te nemen. Deze toets meet een belangrijk aspect van het fonemisch bewustzijn, namelijk het samenvoegen van losse klanken tot een woord. Met deze toets kan zonder veel moeite worden vastgesteld welke kinderen goed of zwak zijn in fonemische synthese. Het zal duidelijk zijn dat de toets vooral bedoeld is om die kinderen op te sporen (signaleren) die zwak in fonemische synthese zijn.

Het behoeft nauwelijks betoog dat het samenvoegen van afzonderlijke klanken tot woorden een belangrijke fase is in de ontwikkeling van het fonologisch bewustzijn en de opmaat voor het leren lezen is. Het decoderen of anders gezegd de elementaire leeshandeling kan alleen goed worden uitgevoerd als de kinderen van groep 3 de klankzuivere woorden (structureerwoorden) in afzonderlijke klanken uiteen kunnen leggen (analyseren) en vervolgens weer samen kunnen voegen (synthetiseren). Naast benoemsnelheid vormt fonemische analyse en synthese de basis voor het leren lezen in de eerste vier of vijf maanden van groep 3 (zie paragraaf 2.1.6 van hoofdstuk 2). Door de Synthesetoets 1 in oktober van groep 2 af te nemen krijgt de leerkracht een duidelijk beeld van de bekwaamheid van de kinderen om drie of vier afzonderlijk aangeboden klanken tot één woord samen te voegen. De leerkracht ziet dan ook welke kinderen in oktober zwak in fonemische synthese zijn. Het is haar (of zijn) taak om te voorkomen dat deze zwakte in de loop van groep 2 uitmondt in een achterstand, die moeilijk is in te halen. Daarom is het verstandig als de leerkracht in de volgende maanden gericht aandacht besteedt aan het samenvoegen van afzonderlijk aangeboden klanken tot woorden, liefst in combinatie met letters. Dit kan in betekenisvolle contexten zoals tijdens het voorlezen van verhalen, het gebruik van de letter- of ABC-muur, het opschrijven van de namen van kinderen of van woorden, het spelen met een computer en dergelijke. Uit onderzoek is bekend dat kinderen die in het begin van groep 2 zwak zijn in fonemische synthese met succes geholpen kunnen worden. Voorwaarde is wel dat er gedurende een vrij lange tijd gericht en intensief aandacht aan deze vaardigheid wordt besteed. Om het effect van deze activiteiten vast te stellen, is het verstandig als de leerkracht van groep 2 in april de Synthesetoets 1 opnieuw afneemt bij die kinderen die in oktober zwak scoorden op deze toets. Door de scores van de kinderen van oktober en april met elkaar te vergelijken, kan zij (of hij) vaststellen of haar (of zijn) inspanningen en die van de kinderen effect hebben gehad. Bovendien kan de leerkracht nagaan welke kinderen nog speciale aandacht in groep 3 nodig hebben wat betreft het samenvoegen van afzonderlijke klanken tot woorden. Het spreekt voor zich dat de leerkracht van groep 2 de uitslagen van de kinderen die zwak presteren op de Synthesetoets 1 in oktober en april samen met de leerkracht van groep 3 bespreekt. Kinderen die veel problemen met fonemische synthese (en analyse) hebben, komen in aanmerking voor preventieve logopedie.

Raadpleeg voor meer informatie het boek *Werkmap Fonemisch bewustzijn. Aan de slag met klanken en letters in groep 1 en 2* (Förrer & Huijbregts, 2011) en het boek *Werken aan taalbewustzijn. Prototype voor het stimuleren van fonologisch bewustzijn in betekenisvolle contexten* (Van Kleef & Tomesen, 2002) van het Expertisecentrum Nederlands. Zie verder het *Protocol Leesproblemen en Dyslexie voor groep 1 en 2* (Gijsel, Scheltinga, van Druenen & Verhoeven, 2010).

Naam:

Datum afname:

	Items	Score + of -	Observaties
Oefenitems	a. /m/aa/n/		
	b. /s/o/k/		
	c. /b/e/t/		
Toetsitems	1. /z/a/k/		
	2. /b/ee/n/		
	3. /k/a/m/		
	4. /r/aa/m/		
	5. /z/ee/p/		
	6. /m/e/s/		
	7. /z/o/n		
	8. /b/oe/k/		
	9. /r/oo/s/		
	10. /m/uu/r/		
	11. /ee/n/t/		
	12. /l/a/m/p/		
	13. /v/ui/s/t/		
	14. /t/e/n/t/		
	15. /p/aa/r/t/		
	16. /w/o/l/f/		
	17. /k/aa/r/s/		
	18. /v/o/r/k/		
	19. /g/a/n/s/		
	20. /m/o/n/t/		
	21. /s/l/a/k/		
Score		21 - =	

Niveau oude Cito schaal	A Goed	B Ruim voldoende	C Matig	D Zwak	E Zeer zwak		
Niveau nieuwe Cito schaal	I Goed	II Ruim voldoende	III Voldoende	IV Matig	V Zwak		
Niveau zeven puntsschaal	1 Zeer zwak	2 Zwak	3 Matig	4 Voldoende	5 Ruim voldoende	6 Goed	7 Zeer goed

Synthesetoets 1**april groep 2****Scoringsformulier**

Naam:

Datum afname:

	Items	Score + of -	Observaties
Oefenitems	a. /m/aa/n/		
	b. /s/o/k/		
	c. /b/e/t/		
Toetsitems	1. /z/a/k/		
	2. /b/ee/n/		
	3. /k/a/m/		
	4. /r/aa/m/		
	5. /z/ee/p/		
	6. /m/e/s/		
	7. /z/o/n		
	8. /b/oe/k/		
	9. /r/oo/s/		
	10. /m/uu/r/		
	11. /ee/n/t/		
	12. /l/a/m/p/		
	13. /v/ui/s/t/		
	14. /t/e/n/t/		
	15. /p/aa/r/t/		
	16. /w/o/l/f/		
	17. /k/aa/r/s/		
	18. /v/o/r/k/		
	19. /g/a/n/s/		
	20. /m/o/n/t/		
	21. /s/l/a/k/		
Score		21 - =	

Niveau oude Cito schaal	A Goed	B Ruim voldoende	C Matig	D Zwak	E Zeer zwak		
Niveau nieuwe Cito schaal	I Goed	II Ruim voldoende	III Voldoende	IV Matig	V Zwak		
Niveau zeven puntsschaal	1 Zeer zwak	2 Zwak	3 Matig	4 Voldoende	5 Ruim voldoende	6 Goed	7 Zeer goed

11 Synthesetoets 2

april groep 2

Auteurs: Cor Aarnoutse en Wim Verhagen

11.1 Aard van de toets

Uit het onderzoek met de Analysetoets blijkt dat veel kinderen in de eerste helft van groep 2 in staat zijn om eenvoudige woorden in afzonderlijke klanken uiteen leggen (analyseren). Bovendien blijkt uit het onderzoek met de Synthesetoets 1 dat veel kinderen afzonderlijke klanken kunnen samenvoegen tot een woord (synthetiseren). In de tweede helft van groep 2 worden de kinderen zich nog meer bewust van klanken en gaan ze - vaak onder de stimulerende leiding van de leerkracht - steeds meer met klanken spelen (manipuleren). Zo leren ze al spelend nieuwe woorden te vormen door bijvoorbeeld klanken aan een bestaand woord toe te voegen of bij een bestaand woord weg te laten. Uit onderzoek is bekend dat de kinderen deze klankspelletjes graag doen en dat die in combinatie met letterkennis een positieve invloed hebben op het leren lezen in groep 3.

Terwijl de Synthesetoets 1 in oktober van groep 2 meet in hoeverre kinderen in staat zijn om drie of vier afzonderlijk uitgesproken klanken tot één woord samen te voegen, gaat de Synthesetoets 2 een stapje verder door kinderen te vragen om nieuwe woorden met klanken samen te stellen. Nieuwe woorden kunnen worden gevormd door bijvoorbeeld een klank aan het begin of eind van een woord (of klankgroep) toe te voegen of weg te laten. Dit toevoegen en weglaten van klanken zijn vormen van synthetiseren. Omdat de meeste kinderen in de tweede helft van groep 2 weinig moeite hebben met het toevoegen van klanken aan woorden, beperken we ons bij de Synthesetoets 2 tot het weglaten van klanken. De Synthesetoets 2 meet dus in hoeverre kinderen in staat zijn om afzonderlijke klanken bij een woord weg te laten en een nieuw woord te vormen.

De Synthesetoets 2 bevat 20 opdrachten of items die niet opklimmen in moeilijkheidsgraad. De toets bestaat uit twee groepen van tien items. In elke groep komt een ander aspect van synthese aan de orde. Bij de eerste groep van tien items biedt de leerkracht woorden aan, waarbij het kind telkens de laatste klank moet weglaten en het nieuwe woord moet uitspreken. Bijvoorbeeld: "Zeep zonder /p/ wordt ...?" Bij de tweede groep van tien items biedt de leerkracht woorden aan, waarbij het kind telkens de eerste klank moet weglaten en het nieuwe woord moet uitspreken. Bijvoorbeeld: "Paal zonder /p/ wordt ...?" Opgemerkt moet worden dat in de toets de opdrachten anders worden geformuleerd dan hier vermeld wordt (zie paragraaf 11.2.2).

De Synthesetoets 2 bestaat uit deze handleiding en een scoringsformulier. De toets wordt in april bij alle kinderen van groep 2 individueel afgenomen. Bij kinderen die zwak zijn in fonemische synthese kan de toets ook later worden afgenomen. De toets duurt acht minuten per kind.

11.2 Aanwijzingen voor de afname

Hieronder staan enkele algemene en een aantal specifieke aanwijzingen voor de afname van de toets. De specifieke aanwijzingen hebben betrekking op de voorbereiding en afname van de toets.

11.2.1 Algemene aanwijzingen

- Bestudeer deze handleiding en aanwijzingen voor de afname van de toets. Lees de toets met de opdrachten of items van tevoren zorgvuldig door. Bekijk ook het scoringsformulier.
- Kopieer een exemplaar van het scoringsformulier voor elke leerling die u gaat toetsen.
- Neem de Synthesetoets 2 individueel af in een lokaal dat niet gehorig is en goed verlicht.
- Neem de toets bij voorkeur 's morgens af, want dan is de concentratie van de kinderen het grootst.
- De Synthesetoets 2 wordt in twee gedeelten afgenomen. Er is een korte pauze tussen elk deel.
- De afnametijd voor de toets bedraagt ongeveer **acht minuten**. Laat een kind dat zich niet lang kan concentreren ruim pauzeren tussen de twee gedeelten.

- Aan de afname van het eerste deel gaat een instructie van enkele minuten vooraf. De instructie voor het tweede deel is korter. Volg de instructie voor elk deel van de Synthesetoets 2 nauwkeurig (zie de Specifieke aanwijzingen in 11.2.2). Let erop dat het kind u begrijpt. Herhaal uw uitleg zo nodig in iets andere woorden.
- Na elke instructie voert het kind de items zelfstandig uit. U helpt het dan niet meer en laat niet merken of een woord goed of fout is.
- Zorg dat bij het begin van de toetsafname de volgende zaken gereedliggen:
 - deze handleiding,
 - een scoringsformulier,
 - een balpen of potlood voor uzelf.
- Zorg dat het kind zich op zijn gemak voelt. Het heeft geen zin om de toets af te nemen bij kinderen die te gespannen zijn.
- Uit het onderzoek is gebleken dat enkele kinderen veel moeite met deze toets hebben. Als u merkt dat dit bij een kind het geval is, kunt u de toetsafname beter stoppen. Vermeld dat wel op het scoringsformulier.

11.2.2 Specifieke aanwijzingen

In deze paragraaf leest u hoe u een kind op de toets voorbereidt en de oefenvoorbeelden met hem of haar doorneemt. Bovendien leest u hoe u de toets het beste kunt afnemen. Paragraaf 11.2.2 hebt u tijdens de instructie en afname voor u liggen. Zoals eerder vermeld neemt u de toets in twee delen af.

Instructie eerste deel

- Het kind gaat tegenover u zitten zodat het goed naar u kan luisteren.
- Stel met een kort praatje het kind op zijn gemak en noteer de voor- en achternaam op het scoringsformulier en de datum.
- Gebruik het scoringsformulier tijdens de afname. Zet een plusteken (+) als het kind een item goed beantwoordt en een minteken (-) als het kind een item niet of niet goed beantwoordt. Eventueel schrijft u ook enkele observaties op.
- Zeg tegen het kind het volgende: “We gaan een woordspelletje doen. Ik zeg een woord en daarna laat ik het laatste stukje van dat woord weg. Dat stukje mag niet meer meedoen. Dan hebben we weer een ander woord. Eerst oefenen we samen.”
- Oefenvoorbeeld
Zeg tegen het kind: “Het woord is zeep: zee.../p/. /p/ doet niet meer mee: zee.../p/. Welk woord hoor je als /p/ niet meer meedoet: zee.../p/?” Als het kind ‘zee’ zegt, reageert u als volgt: “Goed, dat is zee. Dus zeep zonder /p/ wordt?” (zee) Corrigeer als het antwoord fout is. Als het kind u niet begrijpt, doet u dit oefenvoorbeeld nog een keer voor.
- U kunt direct beginnen met het eerste deel van de toets (tien items).
- Spreek de letters tussen de schuine strepen fonetisch uit. Dit betekent dat bijvoorbeeld de /s/ wordt uitgesproken als ‘ss’ en niet als ‘es’.
- Zorg dat u de klanken /z/ en /g/ stemhebbend uitspreekt (de keel trilt mee) en de klanken /s/ en /f/ stemloos (de keel trilt niet mee).
- De puntjes (.....) in het oefenvoorbeeld en in de items wijzen erop dat u twee seconden moet wachten voordat u de weg te laten klank uitspreekt.
- Gebruik het scoringsformulier tijdens de afname.

- Tijdens de toetsafname moet u niet meer helpen of corrigeren. Laat niet merken of een woord goed of fout is.

Afname eerste deel

1. Zeg: "kous, kou.... /s/. /s/ doet niet meer mee. Wat hoor je zonder /s/: kou.... /s/ ?" (**kou**)
2. Zeg: "laan, laa.... /n/. /n/ doet niet meer mee. Wat hoor je zonder /n/: laa.... /n/ ?" (**la**)
3. Zeg: "wieg, wie.... /g/. /g/ doet niet meer mee. Wat hoor je zonder /g/: wie.... /g/ ?" (**wie**)
4. Zeg: "mam, ma.... /m/. /m/ doet niet meer mee. Wat hoor je zonder de laatste /m/: ma.... /m/ ?" (**ma**)
5. Zeg: "plant, plan.... /t/. /t/ doet niet meer mee. Wat hoor je zonder /t/: plan.... /t/ ?" (**plan**)
6. Zeg: "koek, koe.... /k/. /k/ doet niet meer mee. Wat hoor je zonder de laatste /k/: koe.... /k/ ?" (**koe**)
7. Zeg: "luis, lui.... /s/. /s/ doet niet meer mee. Wat hoor je zonder /s/: lui.... /s/ ?" (**lui**)
8. Zeg: "teen, tee.... /n/. /n/ doet niet meer mee. Wat hoor je zonder /n/: tee.... /n/ ?" (**thee**)
9. Zeg: "roer, roe.... /r/. /r/ doet niet meer mee. Wat hoor je zonder de laatste /r/: roe.... /r/ ?" (**roe**)
10. Zeg: "ziek, zie.... /k/. /k/ doet niet meer mee. Wat hoor je zonder /k/: zie.... /k/ ?" (**zie**)

Instructie tweede deel

- U houdt een korte pauze.

• Zeg tegen het kind het volgende: "We doen het woordspelletje nog één keer, maar nu op een andere manier. Ik zeg een woord en daarna laat ik het eerste stukje van dat woord weg. Dat stukje mag niet meer meedoen. Dan hebben we weer een ander woord. Eerst oefenen we samen."

• Oefenvoorbeeld

Zeg tegen het kind: "Het woord is paal: /p/....aal. /p/ doet niet meer mee: /p/....aal. Welk woord hoor je als /p/ niet meer meedoet: /p/....aal?" Als het kind 'aal' zegt, reageert u als volgt: "Goed, dat is aal. Dus paal zonder /p/ wordt?" (aal). Corrigeer als het antwoord fout is. Als het kind u niet begrijpt, doet u dit oefenvoorbeeld nog een keer voor.

- U kunt direct beginnen met het tweede deel van de toets (tien items).
- Spreek de letters tussen de schuine strepen fonetisch uit. Dit betekent dat bijvoorbeeld de /s/ wordt uitgesproken als 'ss' en niet als 'es'.
- Zorg dat u de klanken /z/ en /g/ stemhebbend uitspreekt (de keel trilt mee) en de klanken /s/ en /f/ stemloos (de keel trilt niet mee).
- De puntjes (.....) in het oefenvoorbeeld en in de items wijzen erop dat u twee seconden moet wachten voordat u de weg te laten klank uitspreekt.
- Gebruik het scoringsformulier tijdens de afname.
- Tijdens de toetsafname moet u niet meer helpen of corrigeren. Laat niet merken of een woord goed of fout is.

Afname tweede deel

11. Zeg: "fiets, /f/.... iets. /f/ doet niet meer mee. Wat hoor je zonder /f/: /f/.... iets ?" (**iets**)
12. Zeg: "vlam, /v/.... lam. /v/ doet niet meer mee. Wat hoor je zonder /v/: /v/.... lam ?" (**lam**)

13. Zeg: “muur, /m/.... uur. /m/ doet niet meer mee. Wat hoor je zonder /m/: /m/.... uur ?” (**uur**)
14. Zeg: “hout, /h/.... out. /h/ doet niet meer mee. Wat hoor je zonder /h/: /h/.... out ?” (**oud**)
15. Zeg: “raap, /r/.... aap. /r/ doet niet meer mee. Wat hoor je zonder /r/: /r/.... aap ?” (**aap**)
16. Zeg: “been, /b/.... een. /b/ doet niet meer mee. Wat hoor je zonder /b/: /b/.... een ?” (**een**)
17. Zeg: “dik, /d/.... ik. /d/ doet niet meer mee. Wat hoor je zonder /d/: /d/.... ik ?” (**ik**)
18. Zeg: “zoen, /z/.... oen. /z/ doet niet meer mee. Wat hoor je zonder /z/: /z/.... oen ?” (**oen**)
19. Zeg: “boom, /b/.... oom. /b/ doet niet meer mee. Wat hoor je zonder /b/: /b/.... oom ?” (**oom**)
20. Zeg: “hoor, /h/.... oor. /h/ doet niet meer mee. Wat hoor je zonder /h/: /h/.... oor ?” (**oor**)

11.3 Bepalen van de uitslag

De uitslag of score van een kind is het aantal items dat het goed heeft gemaakt. Woorden die niet goed zijn uitgesproken of niet zijn gezegd, worden fout gerekend. Het aantal plussen op het scoringsformulier vormt de score. Een kind dat bijvoorbeeld 3 items fout heeft en 2 items heeft overgeslagen, krijgt een score van $20-3-2=15$. Op het scoringsformulier noteert u de uitslag.

Hieronder staan de goede antwoorden op de items.

1. kou	6. koe	11. iets	16. een
2. la	7. ui	12. lam	17. ik
3. wie	8. thee	13. uur	18. oen
4. ma	9. roe	14. oud	19. oom
5. plan	10. zie	15. aap	20. oor

11.4 Vaststellen van het niveau

Zoals eerder vermeld kan de Synthesetoets 2 in april van groep 2 worden afgenomen. Uit het normeringsonderzoek blijkt dat de Synthesetoets 2 niet moeilijk is. In april behaalden 492 kinderen een gemiddelde score van 15.4 (met een standaarddeviatie van 5.4), wat erop wijst dat de toets vrij gemakkelijk is. Verder komt uit het onderzoek naar voren dat de toets zeer betrouwbaar is (een Cronbach's alfacoëfficiënt van .92). Dit betekent dat de items van de toets in hoge mate hetzelfde meten. Men kan met andere woorden op de toets en de uitslag vertrouwen.

Wat betreft het vaststellen van het niveau van de kinderen kunt u uit drie verschillende schalen en tabellen kiezen. De eerste schaal is de oude Cito-schaal die de uitslagen van de kinderen in vijf niveaus verdeelt: A, B, C, D en E. Niveau A, B, en C bevatten de scores van de kinderen die respectievelijk goed (25 procent), ruim voldoende (25 procent) en matig (25 procent) presteren. Niveau D (15 procent) en E (10 procent) bevatten de uitslagen van de kinderen die zwak tot zeer zwak scoren. De tweede schaal is de nieuwe Cito-schaal die de uitslagen van de kinderen in vijf niveaus van elk 20 procent verdeelt, namelijk I, II, III, IV en V. De betreffende niveaus kunnen worden aangeduid als respectievelijk goed, ruim voldoende, voldoende, matig en zwak. De derde schaal is een zevenpuntsschaal met zeven niveaus. Niveau 1, 2 en 3 bevatten de scores van de kinderen die respectievelijk zeer zwak (11 procent), zwak (12 procent) en matig (17 procent) op de toets scoren. Niveau 4 (20 procent) bevat de scores van de kinderen die een gemiddelde prestatie leveren (voldoende). Niveau 5, 6 en 7 bevatten de scores van de kinderen die respectievelijk ruim voldoende (17 procent), goed (12 procent) en zeer goed (11 procent) presteren.

De drie schalen hebben elk hun sterke en zwakke kanten. Het voordeel van de oude Cito-schaal is de eenvoud van de indeling en de bekendheid in het onderwijs via het leerlingvolgsysteem. Een nadeel is dat deze schaal wel onderscheid maakt tussen de kinderen die zwak scoren (niveau D en E), maar niet tussen de leerlingen die een goede prestatie leveren (niveau A). Een ander zwak punt is dat de verdeling in 25 procent nogal grof is. De nieuwe Cito-schaal heeft opnieuw als voordeel de eenvoud van de indeling, terwijl het percentage voor elk niveau hetzelfde blijft. Een ander voordeel is dat niveau III precies het gemiddelde aanwijst. Een nadeel is dat het hoogste (I) en het laagste niveau (V)

niet verder worden uitgesplitst. Zo wil een interne begeleider of remedial teacher graag weten welke kinderen heel zwak of heel goed presteren. De zevenpuntsschaal komt aan die wens tegemoet door de scores van de zwakke kinderen verder uit te splitsen in niveau 1 (11 procent) en niveau 2 (12 procent). Hetzelfde gebeurt voor de kinderen die een goede prestatie leveren (niveau 6 en 7 met respectievelijk 12 procent en 11 procent van de kinderen). Een ander voordeel van de zevenpuntsschaal is dat niveau 4 (20 procent) het gemiddelde aanwijst. We presenteren voor elke schaal een normtabel met daarin de niveaus, de scores in aantal goed en de grootte van de groep. U kunt dan in overleg met uw collega's en interne begeleider die schaal en tabel kiezen die uw voorkeur heeft.

Nadat u de uitslag van de kinderen van uw groep hebt bepaald, neemt u de normtabel van uw keuze voor april van groep 2 voor u. We geven twee voorbeelden. Het eerste voorbeeld heeft betrekking op Tabel 11.1 met de oude Cito-schaal. U ziet drie kolommen met het niveau, de score in aantal goed en de grootte van de groep in vijf rijen verdeeld. Een van uw kinderen heeft in april een uitslag of score van 11 behaald. U zoekt nu in Tabel 11.1 de score 11 op. Uit deze tabel blijkt dat deze score correspondeert met niveau D op de oude Cito-schaal. U weet nu dat dit kind een prestatie heeft geleverd waar ten minste 10 procent van de kinderen uit de normgroep (de grote groep van kinderen die de toets eerder heeft gemaakt) onder blijft, terwijl minstens 75 procent van de jaargroepgenoten deze prestatie overtreft. Niveau D geeft dus een zwakke prestatie aan, een prestatie die erop wijst dat het betreffende kind extra hulp in fonemische synthese nodig heeft. Het tweede voorbeeld heeft betrekking op Tabel 11.3 met de zevenpuntsschaal. Eén van uw kinderen heeft in april een score van 17 behaald. Uit deze tabel blijkt dat deze score correspondeert met niveau 4 op de zevenpuntsschaal. U weet nu dat dit kind een prestatie heeft geleverd waar ten minste 40 procent van de kinderen uit de normgroep onder blijft, terwijl minstens 40 procent van de jaargroepgenoten deze prestatie overtreft. Niveau 4 geeft dus een gemiddelde prestatie aan, een prestatie die gemiddeld door de kinderen van de normgroep werd geleverd.

Het is heel verstandig om voor fonemische synthese niet alleen het niveau van de individuele kinderen vast te stellen, maar ook het niveau van de groep als geheel. U kunt dan het beste nog een kolom aan de tabel van uw keuze toevoegen met als titel 'Aantal leerlingen en percentage'. Bij elk niveau noteert u het aantal leerlingen evenals het percentage. Als u Tabel 11.2 voor de individuele kinderen hebt gebruikt en het aantal en percentage van de kinderen bij elk niveau hebt ingevuld, dan kunt u de percentages van de normgroep (derde kolom) vergelijken met de percentages van uw eigen groep (vierde kolom). Als bijvoorbeeld blijkt dat 30 procent van de kinderen van uw groep in niveau IV terecht komt en 30 procent in niveau V, dan is er iets aan de hand met de ontwikkeling van het fonemisch bewustzijn van de kinderen en zeer waarschijnlijk ook met het onderwijs op dat gebied. U moet dan meer aandacht en tijd besteden aan de ontwikkeling van fonemische synthese door de kinderen vaker voor te doen hoe klanken van eenvoudige woorden uiteengelegd en weer samengevoegd kunnen worden. Waarschijnlijk moet u ook meer instructie, oefening en herhaling geven in het weglaten (en toevoegen) van klanken aan bestaande woorden, in combinatie met letters. Uiteindelijk kunt u voor uzelf en in overleg met uw collega's en interne begeleider het beste nagaan hoe u het onderwijs in fonemische synthese kunt verbeteren. Er zijn momenteel verschillende (computer)programma's op de markt die u hierbij kunnen helpen. Voor meer informatie verwijzen we u naar paragraaf 11.5.

Bij toepassing van de normtabellen dient u rekening te houden met de grootte van de fout die u gemiddeld bij een meting met welke toets dan ook kunt verwachten (de standaardmeetfout). Als u deze standaardmeetfout meeneemt, voorkomt u dat u te veel waarde hecht aan kleine verschillen tussen de scores van individuele kinderen. De standaardmeetfout van de Synthesetoets 2 bedraagt 1.53 in april van groep 2. Een voorbeeld: een kind uit uw groep behaalt in april een score van 14 op de Synthesetoets 2. U houdt er rekening mee dat in deze score mogelijk een meetfout ligt besloten. Deze fout bedraagt 1.53. Uitgaande van deze fout kunt u een schatting maken van de echte score, dat wil zeggen van de score die het kind behaald zou hebben als de toets volledig betrouwbaar was. Met een kans van twee op drie kunt u aannemen dat de echte score van het kind zal liggen tussen $14-1.53$ en $14+1.53$ ofwel tussen 12 en 16 (afgerond). Bij toepassing van de nieuwe Cito-schaal in Tabel 11.2 betekent dit dat het mogelijk is dat de prestatie van het kind niet tot niveau IV behoort, maar tot niveau V.

Hieronder vindt u de normtabellen voor de Synthesetoets 2 volgens de drie besproken schalen. De normtabellen zijn gebaseerd op toetsafnames bij 492 kinderen in april van groep 2. Uit de tabellen blijkt dat de toets vrij gemakkelijk is. In totaal haalt 50% van de kinderen een score van 18 of hoger.

Tabel 11.1 Normen Synthesetoets 2 voor april groep 2 volgens de oude Cito-schaal. N=492

Niveau	Score in aantal goed	Grootte van de groep
A	20	25%
B	18-19	25%
C	14-17	25%
D	8-13	15%
E	0-7	10%

Tabel 11.2 Normen Synthesetoets 2 voor april groep 2 volgens de nieuwe Cito-schaal. N=492

Niveau	Score in aantal goed	Grootte van de groep
I	20	20%
II	19	20%
III	17-18	20%
IV	13-16	20%
V	0-12	20%

Tabel 11.3 Normen Synthesetoets 2 voor april groep 2 volgens de zevenpuntsschaal. N=492

Niveau	Score in aantal goed	Grootte van de groep
1	0-8	11%
2	9-13	12%
3	14-16	17%
4	17-18	20%
5	19	17%
6	20	12%
7	20	11%

11.5 Praktische betekenis

Zoals eerder vermeld meet de Synthesetoets 2 in hoeverre kinderen in staat zijn om een klank bij een woord weg te laten en een nieuw woord te vormen. Het samenstellen van woorden door met klanken te manipuleren is een vaardigheid die van groot belang is bij het leren van de elementaire leeshandeling in groep 3. Dan moeten de kinderen immers niet alleen de afzonderlijke klanken in woorden onderscheiden en de letters benoemen, maar ook de onderscheiden klanken samenvoegen tot een woord. Uit onderzoek is bekend dat een aantal kinderen in groep 3 moeite heeft met het leren van de elementaire leeshandeling. Een van de problemen is het (snel) samenvoegen of synthetiseren van klanken. Door in april van groep 2 de Synthesetoets 2 af te nemen kan de leerkracht op een objectieve wijze vaststellen welke kinderen nog moeite hebben met het samenvoegen van klanken tot woorden. Het ligt voor de hand om direct na de afname van de toets de uitslagen met de leerkracht van groep 3 te bespreken. Verder kan de leerkracht van groep 2 in de volgende maanden nog gericht aandacht besteden aan het samenvoegen van klanken door gerichte instructie te geven en allerlei woordspelletjes in kleine groepen te doen. Het zal duidelijk zijn dat deze instructie en spelletjes in zinvolle contexten moeten plaatsvinden en dat het louter oefenen in het weglaten (en toevoegen) van klanken niet erg zinvol is. Hetzelfde geldt uiteraard voor de leerkracht van groep 3, die zwakke kinderen op het gebied van het fonemisch bewustzijn vanaf het begin extra aandacht en oefeningen moet geven. Uit onderzoek is bekend dat kinderen graag met klanken spelen en het leuk vinden om met klanken nieuwe woorden te maken; het liefst in combinatie met letters. Het is ook bekend dat kinderen die in groep 2 moeite met deze vaardigheid hebben met succes geholpen kunnen worden. Voorwaarde is wel dat er gedurende een bepaalde tijd gericht en intensief aandacht aan de betreffende vaardigheid wordt besteed.

Raadpleeg voor meer informatie het boek *Werkmap Fonemisch bewustzijn. Aan de slag met klanken en letters in groep 1 en 2* (Förrer & Huijbregts, 2011) en het boek *Werken aan taalbewustzijn. Prototype voor het stimuleren van fonologisch bewustzijn in betekenisvolle contexten* (Van Kleef &

Tomesen, 2002) van het Expertisecentrum Nederlands. Zie verder het *Protocol Leesproblemen en Dyslexie voor groep 1 en 2* (Gijsel, Scheltinga, van Druenen & Verhoeven, 2010).

Synthesetoets 2**april****Scoringsformulier**

Naam:

Datum afname:

	Items	Score + of -	Observaties
	Eerste deel		
Oefenitem	zee		
Toetsitems	1. kou		
	2. la		
	3. wie		
	4. ma		
	5. plan		
	6. koe		
	7. lui		
	8. thee		
	9. roe		
	10. zie		
	Tweede deel		
Oefenitem	aal		
Toetsitems	11. iets		
	12. lam		
	13. uur		
	14. oud		
	15. aap		
	16. een		
	17. ik		
	18. oen		
	19. oom		
	20. oor		
Score		20 - =	

Niveau oude Cito schaal	A Goed	B Ruim voldoende	C Matig	D Zwak	E Zeer zwak		
Niveau nieuwe Cito schaal	I Goed	II Ruim voldoende	III Voldoende	IV Matig	V Zwak		
Niveau zeven puntsschaal	1 Zeer zwak	2 Zwak	3 Matig	4 Voldoende	5 Ruim voldoende	6 Goed	7 Zeer goed

